

TC.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI TEZHİP ANASANAT DALI

ISPARTA İLİ GELENDOST İLÇESİ ABDULGAFFAR CAMİİ
HAT BEZEMELERİ

Hasan Hüseyin ASLAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ

ISPARTA 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANATDALI

Bu tez 05/06/2012 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

DANIŞMAN	Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ	İmza:
ÜYE	Doç: Dr. Sema ETİKAN	İmza:
ÜYE	Yrd. Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ	İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ

SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

Bu çalışmaBirimi tarafından desteklenmiştir.

Proje no :

T. C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (11/06/2012).

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Hasan Hüseyin ASLAN

ÖZET
ISPARTA İLİ GELENDOST İLÇESİ ABDULGAFFAR CAMİİ
HAT BEZEMELERİ
Hasan Hüseyin ASLAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Tezhip Bölümü
Yüksek Lisans Tezi, 68 Sayfa, Haziran 2012

Danışman: Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ

Bu çalışmada; Isparta İli Gelendost İlçesinde bulunan , 1877 yılında yapılan Abdulgaffar Camisi içinde yer alan hat bezemeleri incelenmiştir. Yapılan ön araştırmada Abdulgaffar Camisi içerisinde 38 adet hat yazılı bezeme unsuru bulunduğu belirlenmiştir. Bu yazıların büyük kısmını ayetler ve müsenna (Aynalı) yazılar dikkat çekmektedir. Ayrıntılı bir şekilde görülebilen temel dört yazı çeşidi karşımıza çıkmaktadır, bu yazılardan Sülüs, Ta-lik, Müsenna (Aynalı), Küfi meşk edilmiştir.

Cami kelimesinin farklı dillerde hangi köklerden geldiğine ve anlamına, etimolojisine değinilmiştir. Bir yapı olarak Caminin özellikleri, farklı dönemlerde inşa edilen Cami örnekleri anlatılmıştır. Klasik bir caminin yapımında kullanılan malzemeler, inşa şekli ve Camiyi oluşturan bölümler açıklanmıştır. Osmanlı Dönemi mimari sanatında camilerin taşıdığı özellikler kronolojik olarak anlatılmıştır.

Isparta İli Gelendost İlçesi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Abdulgaffar Camisinin mimari yapısı, özellikleri ve süsleme unsurlarından bahsedilmiştir. Ayrıca yapılan restorasyon çalışmalarına değinilmiş ve bu konu hakkında bulmuş olduğum izlenimlere yer verilmiştir.

Hat Sanatının kökenine, özelliklerine, hat yazımında kullanılan malzemelere ve kullanım alanlarına değinilerek, hat yazı türleri örneklerle açıklanmıştır. Abdulgaffar Camisi içerisinde yer alan hat yazıları, buldukları yere

göre Şu Şekilde sıralanmıŐtır: Mihrap duvarı, sağ duvar, sol duvar, kubbe içi ve son cemaat kısmı. Bu sırayla bezemeler fotoğraflarla belgelenerek, çizimlerle desteklenerek hat yazı istifleri Tũrkçeye çevrilmiŐ, çözümlenmeleri yapılmıştır. Çeşitli kaynaklardan bu cami konusunda daha önce yapılan çalıŐmaların bulguları ile günümüzdeki durumu karşılaŐtırılmıŐtır.

Abdulgaffar Camisi hat bezemelerinden örnekler hakkında değerlendirme yapılmış, yapılan restorasyona değinilmiş, hat örneklerinin farklı araştırma alanlarına sağlayacağı katkılardan bahsedilmiştir. Aynı dönem Osmanlı camilerinin süslemeleri ile karşılaŐtırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Tũrk Sanatları, Hat Sanatı, Abdulgaffar Cami

ABSTRACT**ABDULGAFFAR MOSQUE CALLIGRAPHY AND ORNAMENTATION****ELEMENTS IN ISPARTA, GELENDOST****Hasan Hüseyin ASLAN**

Süleymen Demirel University, Traditional Turkish Arts-Department of

Ornamentation Post Graduate Thesis, 68 pages, June 2012

Consultant: Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ

The aim of this thesis is to investigate the ornaments in Abdulgaffar Mosque, which is built in Isparta, Gelendost in 1877. In preliminary investigation, it is seen that there are 38 calligraphic ornamentation elements in the mosque.

In the first part, the roots of the word ‘mosque’ in different languages and its meaning are mentioned. As a building, the characteristics of a mosque are referred and some examples of mosques are given belonging to different periods. Materials used while building a classical mosque, the type of building and the parts composing a mosque are told. The characteristics of the mosques built during the Ottoman Sovereignty are listed chronologically.

In the second part, there is some information about Isparta, Gelendost. The construction of Abdulgaffar Mosque, its features and ornamentation elements are mentioned.

In the third part; by mentioning about the root of calligraphy as an art, its characteristics, the materials used and the area of usage, types of calligraphy are exemplified. The calligraphies inside Abdulgaffar Mosque are arranged according to the places they reside, following as: mihrab wall, right wall, left wall, inside of dome and narthex. Examples of calligraphy stacking are translated into Turkish and analyzed by documenting these ornamentations with photographs and supporting

them with drawings. The findings of the mosque from different resources are compared to the modern-day situation of it.

In its final part, some examples of Abdulgaffar Mosque calligraphic ornamentations are evaluated, the restoration is referred and the contributions of calligraphy as an art to other subjects are discussed. Also, the mosque is compared to the ornamentations of other mosques built in the period of Ottoman Empire.

Key Words: Traditional Turkish Arts, Calligraphy, Abdulgaffar Mosque.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CAMİ.....	2
1.1. Cami Tanımı ve Özellikleri.....	2
1.2. Caminin Yapımında Kullanılan Malzemeler.....	7
1.3. Yazı- Resim.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABDULGAFFAR CAMİ.....	9
2.1. Isparta İli Gelendost İlçesi.....	9
2.2. Isparta İli Gelendost İlçesi Abdulgaffar Camisi.....	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABDULGAFFAR CAMİSİ HAT YAZI ÖRNEKLERİ.....	15
3.1. Hat Sanatı.....	15
3.2. Hat Yazı Türleri.....	15
3.2.1. Kufi Yazı.....	15
3.2.2. Aklam- ı Sitte.....	17
3.2.2.1. Muhakkak.....	17
3.2.2.2. Reyhani.....	18

3.2.2.3. Sülüs.....	18
3.2.2.4. Nesih.....	19
3.2.2.5. Tevki.....	20
3.2.2.6. Rika.....	21
3.3. Abdulgaffar Camisinin Hat Yazı Bezemeleri	21
3.3.1. Mihrap Duvarı Hat Bezemeleri.....	21
3.3.2. Doğu Duvarı Hat Bezemeleri.....	34
3.3.3. Batı Duvarı Hat Bezemeleri.....	44
3.3.4. Kubbe İçi Hat Bezemeleri.....	53
3.3.5. Kuzey Duvarı Son Cemaat Kısmı Hat Bezemeleri.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	61
KAYNAKÇA.....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	66

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 1. Edirne Selimiye Camisi (www.yerbilgisi.com).....	2
Şekil 2. Isparta Haritası (www.loadtr.com).....	10
Şekil 3. Abdulgaffar Camisi Dış Cephe Görünümü	11
Şekil 4. Abdulgaffar Camisi Giriş Kapısı.....	12
Şekil 5. Abdulgaffar Camisi Batı Cephesinde Bulunan Kitabesi.....	13
Şekil 6. Abdulgaffar Camisi Kitabesinin Çözümlemesi.....	13
Şekil 7. Gelendost Abdulgaffar Camisi Restorasyon Çalışması.....	14
Şekil 8. Kûfi Örneği Allah Lafzı.....	17
Şekil 9. Aklam-ı Sitte Yazı Örneği Kur'an-ı Kerim.....	18
Şekil 10. Muhakkak Yazı Örneği Besmele-i Şerif.....	18
Şekil 11. Reyhani Yazı Örneği Kur'an-ı Kerim.....	19
Şekil 12. Sülüs Yazı Örneği Osmanlıca Şiir Beyiti.....	20
Şekil 13. Nesih Yazı Örneği Hüsn-i Hat.....	20
Şekil 14. Tevki Yazı Örneği Besmele- i Şerif.....	21
Şekil 15. Rika Yazı Örneği Rika Harfler ve Birleştirmeler.....	22
Şekil 16. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı Hat Bezemelerinin Şeması.....	24
Şekil 17. Abdulgaffar Camisi Mihrap ve Yazı Alanları Restorasyon Öncesi....	25
Şekil 18. Abdulgaffar Camisi Mihrap ve Yazı Alanları Restorasyon Sonrası...26	26
Şekil 19. Abdulgaffar Camisi Mihrap Ayeti (Kufi ve Sülüs)1.Levha.....	27
Şekil 20. 2.Levha.....	28
Şekil 21. 3.Levha	29
Şekil 22. 4.Levha.....	30
Şekil 23. 5.Levha.....	31
Şekil 24. 6.Levha.....	32
Şekil 25. 7.Levha.....	32
Şekil 26. 8.Levha.....	33
Şekil 27. 9.Levha.....	34
Şekil 28. 10.Levha.....	35
Şekil 29. 11.Levha.....	36
Şekil 30. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvarı Hat Bezemelerinin Şeması.....	38
Şekil 31. 1.Levha.....	39

Şekil 32. 2.Levha.....	40
Şekil 33. 3.Levha.....	41
Şekil 34. 4.Levha.....	42
Şekil 35. 5.Levha.....	43
Şekil 36. 6.Levha.....	43
Şekil 37. 7.Levha.....	44
Şekil 38. 8.Levha.....	45
Şekil 39. Abdulgaffar Camisi Batı Duvarı Hat Bezemelerinin Şeması.....	47
Şekil 40. 1.Levha.....	48
Şekil 41. 2.Levha.....	49
Şekil 42. 3.Levha.....	50
Şekil 43. 4.Levha.....	51
Şekil 44. 5.Levha.....	52
Şekil 45. 6.Levha.....	52
Şekil 46. 7.Levha.....	53
Şekil 47. 8.Levha	54
Şekil 48. 9.Levha.....	54
Şekil 49. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi Hat Bezemelerinin Şeması.....	56
Şekil 50. 1-2-3.Levha.....	57
Şekil 51. 4.Levha.....	58
Şekil 52. 5.Levha.....	58
Şekil 53. 6.Levha.....	59
Şekil 54. 7.Levha.....	59
Şekil 55. Abdulgaffar Camisi Kuzey duvarı Son Cemaat Kısmı 1.Levha.....	60
Şekil 56. 2.Levha.....	61
Şekil 57. 3.Levha.....	62
Şekil 58. 4.Levha.....	62

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Isparta ili Gelendost ilçesinde bulunan Abdulgaffar Cami'sinin iç mekan bezemeleridir. Çalışmanın kapsamı sadece bezemede kullanılan hat istifleri ile sınırlandırılmıştır.

Tüm Müslüman ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de her ilde yer alan camiler, kutsal ibadet mekânlarıdır. Müslümanlığın yayılışıyla birlikte sayıca artan camiler, her dönemde farklı özellikler eklenerek yayılmıştır. Süsleme ve bezeme unsurlarıyla kullanım amacına renklilik katan cami örneklerine ülkemizde sık rastlanmaktadır.

Isparta ili Gelendost ilçesinde bulunan Abdulgaffar Camisi yapılış tarihi itibarıyla Osmanlı camilerindedir. Bu yapıların genel özellikleri dış mekan bezemelerinden vazgeçilerek, içe dönüş yani iç mekan süslemelerinin ağırlık kazanmasıdır. Bu bakımdan Abdulgaffar Camisi Osmanlı yapıları arasında nadir örneklerden biri olarak kabul edilmektedir.

Caminin diğer bir özelliği, camilerde nadiren görülen bir durum olan, kubbenin iç kısmında dört meleğin isimlerinin yer almasıdır. Buna ek olarak, Hz.Ali ve Zülfikar kılıcına yer verilmesi camiyi ilginç kılan özelliklerindedir. Hat sanatının son dönemlerinde daha çok rastlanılan şekilli yazılardan örnekler mevcut olup, yemeni, gemi, armudi, ibrik halinde de meşk edildikleri dikkati çekmiştir.

Abdulgaffar Camisi gelenekli sanatlar açısından hat sanatının en güzel örneklerini barınması nedeniyle araştırma konusu olarak seçilmiştir. Hat sanatında bulunan, sülüs, talik, kufi, nesih gibi dört çeşit yazı icra edilmiştir. Restorasyonu yapılan caminin yazıları deformasyona uğramış, formlarında bozulmalar yaşanmış olsa da güzelliğini ve orijinalini korumaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı mimarisinde, süslemelerinde hat yazılarının kullanıldığı çok özel örneklerden biri olan Abdulgaffar Camisinin iç mekan bezemelerinin çözümlenerek incelenmesidir. Caminin iç mekan bezemeleri çeşitli tekniklerle meşk edilmiş hat istiflerinden meydana gelmektedir. Bu hat bezemeleri buldukları yerlere göre sınıflandırılarak anlatılmış, çevirileri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CAMİ

1.1 Cami Tanımı ve Özellikleri

Camiler Müslümanların toplumsal yaşamında önemli yeri olan ibadethanelerdir. Cami, müslümanların kutsal ibadet mekânıdır ve Arapçadan gelen bir sözcüktür. Cem (toplanma, bir araya gelme) kökünden gelen cami, toplayan, bir araya getiren yer, toplanma yeri demektir (Eyuboğlu, 2004: 114). Her kıtada ve ülkede değişik göz alıcı mimari tarzlar ve süslemelerle yapılır. Ayrıca câmi Allah'ın 99 adından biridir. İspanya'da yaşayan İslam Uygarlığı Endülüslerden miras kalan ve cami anlamına gelen “*mezquita*” sözcüğünün, mescit den geldiği çok açık olup; İngilizcede de bundan dolayı camiye “*mosque*” denmektedir. Mescit sözcüğü ise; yine Arapçadaki secdeden türeyip secdeye varılan yer, ibadet yeri demektir. Zaman içinde dini mimarilerde küçüklere mescit, büyüklere cami denilmiştir. Büyük camilere ise; selatin camileri, üstü açık yerlere namazgâh denilmiştir.

Şekil 1. Edirne Selimiye Camisi (www.yerbilgisi.com)

İslamiyet’ de tüm yeryüzü mescit kabul edilmekle birlikte namazların cemaatle camide kılınması, hem sevap bakımından hem de sosyal yönden büyük

önem taşır. Camiler ayrıca ilmi eserlerin muhafaza edilerek âlimlerin faydalanmasına sunulması bakımından da görev yapmıştır.

İslam Tarihinde ilk mescit, Mekke-Medine yolu üzerinde bulunan Kuba Köyünde yapılmıştır. Hz. Muhammed'in Medine'de kendisi için yaptırdığı ev ise, ilk önemli cami yapısı sayılmakta olup Mescid-i Nebevi adıyla bilinir (Şener, 1994: 46). Hz. Muhammed zamanında başlayan cami yapımı dört halife ile Emevi ve Abbasiler devrinde de devam etmiştir. Büyük Selçuklulara kadar yapılan camilerde Medine'deki Mescid-i Nebevi'nin planı esas alınmıştır (Söylemezoğlu, 1965: 78).

Kur'an'da camilerin imarı ve onarımı üzerine olan Tevbe Suresi'nin 18. ayeti ve Hz. Muhammed'in cemaatle namazı ve hayratı öven hadislerini temel alan İslam dini mimarisi, ilk mabet olan Kâbe ile ve ilk mescit olan Kuba Mescidi ile başlamıştır. Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa ile devam ederek üç kıtaya yayılıp günümüze kadar gelmiştir. Emeviler döneminde Şam Ümeyye Camisi ve Tunus'un Kayravan Vilayetinde bulunan Kayravan Camisi, Abbasiler döneminde Samarra Camisi, Tolunoğulları döneminde Tolunoğlu Camisi, Fatımiler döneminde El-Ezher Camisi, Endülüs'te Kurtuba Camisi, Selçuklular zamanında Ulu Camiler, Osmanlılarda Selatin Camileri dikkat çeken yapılarıdır. Osmanlılar döneminde başta Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere gelişen mimari üslubuyla birçok camii ve mescit yapılmıştır.

12. yüzyılda yapılmış kubbeli camiler, Osmanlı döneminde de yeni özellikler kazanmıştır. Bu türün ilk önemli örnekleri Bursa'da Orhan, Muradiye, Yıldırım ve Yeşil camileridir. Edirne'deki, II. Murad döneminden kalma Üç Şerefeli Cami, camii mimarlığında yeni aşamalara ilk örnek olmuştur. Bir yandan anıtsal bir yapı olan Üç Şerefeli Cami'nin mimari özellikleri, öte yandan mimarlık açısından esin kaynağı olan Ayasofya'nın özellikleri cami yapımını etkilemiştir. Böylece günümüzde de hayranlık uyandıran güzel camiler ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki Fatih, Bayezid, Süleymaniye Camileri, Edirne'deki Selimiye Camisi bu camilerdendir.

Osmanlılar işlevselliği ön plana çıkarmış, Selçuklu bezemelerini ise sadeleştirerek uygulamışlardır. Plan nasıl olursa olsun alt kütleli örten tek veya çok kubbeli tavanlar kullanılmıştır. Camilerin örtü sistemi, ortada büyük bir kubbe ve onu çevreleyen yan kubbeler şeklinde tasarlanmıştır. Yapıların tasarımı sırasında yapının geniş bir alana egemen olmasına, binaların üzerinde inşa edildiği araziyle

uyum içinde olması ve arazinin amacına uygun olmasına, kompozisyonlarda estetik görüntü elde etmek için simetriye yani elemanların dengeli dağılımına dikkat edilmiştir.

Cami mimarlığı Abbasîler, Fatımîler ve Anadolu Selçukluları dönemlerinde güzel örnekler vermişse de en görkemli camilere Osmanlılar döneminde rastlanır. Cami mimarisi, ana şeklini Osmanlı döneminde kazanıp ve Mimar Sinan sayesinde mükemmelliğe ulaşmıştır. Bursa'daki Ulucami (1399), Edirne'deki Beyazıt Külliyesi (1488), Süleymaniye Camii (1557) Osmanlı dönemi camilerinin önemli örnekleridir. Osmanlılar ilk devirden itibaren değişik cami planlarını uygulamaya koymuşlardır. Kuruluş devrinde en çok severek kullandıkları plan türü yan mekânlı camilerdir. Bu camiler, dört eyvanlı Selçuklu medreselerinin değiştirilmesi ile ortaya çıkarılmış çift fonksiyonlu yapılardır. Osmanlı camilerinin ahşap çatılı olanları dışındaki kubbe sistemi ile örtülü olanları dört ana grupta toplanır. Bunlar: Ayaklı

Caminin başlıca bölümleri şunlardır: Namaza çağırma için ezan sesini geniş çevreye duyurma amacıyla minare, abdest almak amacıyla şadırvan, cemaatin namaza dizileceği saflar, imam için belirlenmiş mihrap, vaazların verileceği minber, camiye oluşturan genel bölümlerdir. Külliyeler, etrafında medrese, mektep, aşhane, hastane gibi yapılarla birer imarettir. Genelde her Caminin minberi, mihrabı, müezzin mahfili, son cemaat yeri, avlusu, şadırvanı ve minaresi vardır (Anonim, 1968: 255).

Genel olarak büyük bir camii, onu şehrin kalabalığından ayıran ve gerektiğinde yangınlarda da koruyan dış avluya sahiptir. Camiler Türkiye'de doğu-güney arasında buluna kibleye göre yerleştirilirler. Bu nedenle camilerin ana giriş kapısı binanın kuzeybatı duvarında açılır ve giriş kibleyi gösterir. Büyük bir cümle kapısı veya taçkapı ile yardımcı kapılardan geçilen iç avlu, iç tarafta revaklarla çevrilidir. Avlunun ortasında abdest almaya yarayan çeşme(şadırvan) bulunur. Avlunun camiye giriş cephesinde uzanan revakı son cemaat yeri olarak adlandırılır.

Namaz vaktine yetişemeyenlere veya kalabalıktan içeri giremeyenlerin ibadetine mahsus olan bu kısım, aynı zamanda caminin içine doğrudan doğruya girilmesini önleyen bir ön mekân durumundadır. Tabanı avlu seviyesinden biraz yüksekçe olan son cemaat yerinin kible duvarında genel olarak sağlı sollu birer küçük mihrap bulunur (Anonim, 1993: 56).

Gelişmiş bir Osmanlı Camisinde namaz kılınan kapalı cami hacmine “*Harim*”, “*sahun*” veya *haremsaray*” adı verilmektedir. Yanlarda ve giriş duvarında bulunan, bazen hafif yüksek sekilere “*sofa*” adı verilmektedir. Kible yönünü gösteren mihrabın önündeki yüksekliğe “*seki*” denilmektedir. Cuma camilerinin bazılarında galeriler bulunmaktadır. Büyük camilerde namaz kılanların hareketlerinde birlik sağlamak için, müezzinlerin üzerine çıktığı ve oradan imamın tekbirlerini tekrarladıkları platforma “*müezzin mahfili*” denilmektedir. Camilerin içinde çok eşya bulunmamaktadır. Yerler genellikle taş kaplı olup, üzerine halı, kilim, keçe gibi yaygılar serilmektedir. Vaaz vermek için üzerine vaizlerin çıktığı yere “*kürsü*” denilmektedir. Mihrabın iki tarafında büyük şamdanlar, kubbelere asılan kandiller, ayakkabıları koymak için pabuçluklar, üzerinde kuran okumaya yarayan rahleler bulunmaktadır (Kuban, 2004: 158-159).

Camii mimarisinin önemli bir parçası da ezan okunmaya mahsus minaredir. Minare, İslam âleminin çeşitli bölgelerine göre değişik biçimler gösterir. Osmanlılar’da binanın genellikle sağ tarafında bulunur. Osmanlı selatin camilerinde ise iki ve daha çok minare yapılmış olmakla birlikte son derece nadirdir. Ancak son yıllarda yapılan modern camilerde minare ve şerefe sayısında ölçü ve sınırlama kalmamıştır. (Anonim, 1993: 57).

19. yüzyıl sonlarında görülen ve az yaşayan hem Türk hem de yabancı sanatlardan unsurlar alan karma bir üslup dönemi takip etmiştir. Yabancı tesirler döneminde yapılan camilerin mimari bakımından önemli bir yenilik ortaya koyamadıkları dikkati çeker. Fakat iç bezemeler bütünüyle yabancı bir karakter almıştır. Başlangıçta mimaride henüz önceki dönemin yapı geleneklerinin sürdürüldüğünü, 18. yüzyılda yapılan bazı büyük selatin camileri belli eder. Yabancı üsluplu camilerin küçük örneklerinden biri 1788 tarihli Şebsafa Kadın Camisi’dir. Yeni askeri teşkilatın kurulmasından sonra Anadolu yakasında yapımına başlanan Selimiye Kışlası ve etrafında inşa edilen yeni mahallere hizmet etmek amacıyla 1805- 1806 yıllarında III Selim’ in yaptırdığı kendi adıyla tanınan camide barok üslubun etkisi altındadır. Sultan II. Mahmud’ un 1822- 1826’ da Tophane’de inşa ettirdiği Nusretiye Camii yüksek kitlesiyle değişik bir görünüme sahiptir. Dört büyük kemerin taşıdığı bir kubbe ile örtülü binada eski Türk sanatından hiçbir iz yoktur.

Tüm bunlar geç dönem cami mimarisinde tasarıların ciddi mimari projelere dayanmadığının belirtisidir (Anonim, 1993: 83).

1851’de inşa edilen Hırka- i Şerif ve 1854’ de Sultan Abdülmecit’in yaptırdığı Ortaköy Camileri empire üslubun başlıca örnekleridir. İkisinin de minare şerefeleri korint sütun başlıklarının taklididir. Planları bakımından önemli yenilikler ortaya koymayan son dönem Osmanlı camilerinde, harimlerinde zengin malzemeli bol bir bezeme ve oldukça ince minarelerle karşılaşmaktadır. Ayrıca Batı’nın Gotik Sanatı unsurlarının Türk Sanatı süs unsurlarıyla birlikte kullanılması bu dönemin özelliklerindedir. Osmanlı Devletine karşı başkaldıran bazı kişilerin hâkim oldukları yerlerde 18. ve 19. yüzyıllarda yaptıkları camilerde de İstanbul’un selatin camilerine benzeme eğilimi görülür. Bunun en belirgin örneği, Yozgat’ta Çapanoğullarının yaptırdıkları büyük ve gösterişli camidir (Anonim, 1993: 83- 84). 20. yüzyılda yapılan camiler, geleneksel özellikler taşımakla birlikte çağdaş teknolojinin olanaklarından da yararlanarak yapılmıştır. İstanbul’daki Şişli Camisi ve Ankara’daki Kocatepe Camisi bu tür camilerdendir.

Camiler, Tek Kubbeli Camiler, İki Fonksiyonlu Camiler ve Anıtsal Camilerdir (Yetkin, 1970: 130).

Cumhuriyet Döneminde uzunca bir süre yeni camiler yapılmadığı görülmüştür. 1930lardan itibaren bazı mimarlar Batı’nın modern mimari anlayışını takip ederek modern üslupta yeni camiler meydana getirme yolunda projeler yapmışlarsa da bunlar genellikle kağıt üzerinde kalmıştır. Kubizm akımının etkin olduğu yıllarda yapılan böyle bir projede, dört köşe planlı kule biçiminde bir mimari tasarlanarak tepesine de tepsi biçiminde yuvarlak bir örtü konulmuş ve Türk mimari geleneğine tamamen aykırı bir yapı düşünülmüştür (Anonim, 1993: 86). Bazı genç mimarlar ise; dini mimariden alınan sivri kemer, mukarnas başlık, kubbe ve çini kaplama gibi eski klasik unsurların ölçsüz şekilde sivil mimaride kullanılması ile dejenere olmuştur. Bundan sonra mimariye yerleşen betonarme tekniği ile, tarihi şekillerin sonu gelmiş, modern mimari görüşler hakim olmuştur (Aslanapa, 2010: 284). Ulusal mimari akımı, Cumhuriyet döneminde de bir süre devam etmiş ve yerini uluslararası betonarme mimariye bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan camiler de Osmanlı Mimarisi’ni örnek almıştır. Türk mimarisinin en çok ürettiği yapı, camiidir.

1.2. Cami Yapımında Kullanılan Malzemeler

Camilerde kullanılan ana malzeme taş, tuğla, demir, ağaç, toprak, mozaik, kiremit, somaki, kum, kireç, alçı, horasan, kereste, çivi, pirinç, bakır, kurşun, çinko, mermer, cam, çini, altın ve gümüşdür. Topraktan yapılabilecek kerpiç, taş-tuğla olana kâgir, ağaçtan olana ahşap, yarı ahşap yarı kâgir olana nimkagir denir. Kâgir yapılarda yontma, kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Yapı ustalarının her biri ayrı bölümlerde çalışır: Rençber, lağımçı, hamamcı, doğramacı, sıvacı, camcı, tüfekçi, çilingir, hamal, kâtip, haseki, harbeci, mutemed, kapıcı, yeniçeri kâtibi, duvarcı, kemerci, kubbeci, minareci, neccar, dülgere, çinici, nakkaş, oymacı, sütuncu, senktraş gibi. Osmanlı'da ilk dönem camilerde tuğla kullanılmış, fetihten sonra kesme taş yaygınlaşmış, tuğlalar kubbe, kemer ve hatıllarda yer almıştır. (Aslanapa. 2010.)

Bir cami inşaatı büyük bir camide şu seyri izlerdi: Mimarlar, caminin planını çizer, ölçüleri çıkarır ve çamur veya tahta bir maketini çıkarıp padişaha sunar. Bu plana göre cami şu kısımlardan meydana geliyordu: Dış avlu (harim), duvarlar, iç avlu (harem), döşemeler, sahnin (cami iç meydanı), kürsü, mihrap, minber, mahfiller, mükebbire, son cemaat yeri, kubbeler, kemerler, kasnak, minare, şadırvan, muvakkithane, imam ve müezzin odaları, musalla taşı, hela, kapılar ve pencereler, sütunlar, sofalar, ışıklandırma, şamdanlar, avizeler, kandiller, dolap ve çekmeceler, ayakkabılıklar, halılar, hat levhaları, saatler, bahçe ve ağaçlandırma, türbe, haziredir. (Aslanapa. 2010.)

Cami avlularının en uyumlu şekilde ve mükemmel bir ahenkle ağaç dikilmesi ve çevrenin yeşillendirilmesi önemliydi. Yapı külliye ise, bütün cami, medrese, aşevi, mektep, çarşı planları çıkarılırdı. Mimarlar, ısı, ses ve ışık düzenini, havadarlık ve iç süslemeleri ayrıntılarıyla çıkarırdı. Temel atmaya çok önem verilir, uğurlu bir günde, eşref saatinde hafriyata başlanır ve temel atılırdı. Devlet yöneticileri hazır bulunur, temele altın atarlardı. Dualarla temel atılırken, mimara, bina eminine, bina kalfasına hilat giydirilir, kurbanlar kesilirdi. (Aslanapa. 2010.)

1. 3. Yazı- Resim

Türk halk sanatları arasında, camilere yapılan süsleme sanatları önemli yer tutar. Çizgi sanatı olan hat sanatı, resimle birleştirilerek camilerde uygulama alanı bulmuş ve en güzel şeklini Türkler kullanmışlardır. Hattatlar, kalıplaşmış yazı tarzından sıyrılıp tezhip sanatıyla da kendi şekillerini oluşturmuşlardır. Müslümanlıkta kutsal kişilerin resminin yapılması günah sayıldığından hilyelerle ifade yoluna gidilmiştir.

Hattatların yaptıkları yazı- resimlerin başında camiler gelir. Yazı ile şekillenen cami levhalarında Kur'an'dan ayetler ve hadisler yer almıştır. İki minareli camilerden altı minareli ve kubbeli camilere kadar yazı- resimler denenmiştir (Aksel, 1967: 13). Abdulgaffar Camisi mihrap duvarında yer alan 5. Levha örneği, sülüs yazıyla yazılmış müsenna tarzda cami formu resim- yazıdır. Sağ duvarda yer alan Levha 3 ve sol duvarda yer alan 2. Levha örnekleri ise; yine sülüs yazıyla yazılmış müsenna tarzda cami formu resim- yazıdır. Sol duvara uygulanmış 4. Levha örneği de kufi yazıyla yazılmış müsenna tarzda cami formu resim- yazıdır.

Kur'an'da Ashab- ı Kehf diye anılan yedi uyuyanlar Müslümanlar ve Hristiyanlar tarafından kutsal sayılırlar. Bu nedenle, adları camilere, tekkelere ve muskalara girmiştir. Sihir ve tılsım yerine geçen Hz. Süleyman'ın altı köşeli mührü bazen de bu adlarla süslenmiştir (Aksel, 2010: 52). Abdulgaffar Camisi sağ duvarda yer alan 1.Levha 'da Hz. Süleyman'ın altı köşeli mührü yuvarlaklaştırılarak içine İhlas Suresi sülüs yazıyla ve kufi geçmelerle yazılmıştır. Sol duvara uygulanan 1.Levha'da ise; yine aynı yuvarlaklaştırılmış mühür içine sülüs yazıyla ve kufi geçmelerle Nas Suresi yazılmıştır.

Ashab- ı Kehf isimleri sadece mühüre değil; gemi formlarına da uygulanmıştır. Bu gemiler halk arasında kimi zaman Nuh'un Gemisine de benzetilir. Abdulgaffar Camisi sol duvarda yer alan 3.Levha'da gemi formun bir bölümünde Ashab- ı Kehf isimleri yazılıdır. Sağ duvarda yer alan 2.Levha'da ise; gemi formu yemeni tarzda Esmâ-ül Hüsna, nesih ve sülüs yazı karışımıyla resimsel olarak yazılmıştır.

Abdulgaffar Camisi mihrap duvarında yer alan 6. Levha'da İslamiyet'in üç sancağı resimselleştirilip talik yazı ile yazılmıştır. 10 Levha'da müsenna biçimde

yazılan Ya Ali ifadesi yine Hz. Ali kılıcıyla süslenmiştir. Cami duvarlarında yer alan diğer sülüs ve kufi yazı örnekleri, resimsel anlatımlara başvurmadan uygulanmıştır. Sadece sülüs yazıların çevresi uygulanan yapraklı bezemeler, dairesel form oluşturmak içindir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABDULGAFFAR CAMİ

2.1. Isparta İli Gelendost İlçesi Coğrafi Konum Ve Tarihçesi

Dünyaca ünlü gülüyle anılan Isparta, Akdeniz Bölgesinin göller yöresinde yer alır (Şekil 2). Konya, Afyonkarahisar, Burdur ve Antalya şehirleriyle komşu olan şehir, yeryüzü şekilleri bakımından çok engebeldir. Konya kapalı havzası ile İç Batı Anadolu platosundan kuzeydoğu ve kuzeybatıdaki kesintisiz dağ sıralarıyla ayrılan Isparta, tektonik bir alan üzerinde bulunmaktadır. Tektonik oluşumlara bağlı olarak il alanında büyüklü küçüklü kapalı havzalar oluşmuştur. Yeryüzü şekillerinin büyük bir kısmını dağların oluşturduğu ilin toprakları da tarıma elverişlidir. (Anonim, 1982)

İlin yerleşimi Paleolitik Döneme kadar uzanmaktadır. Yörenin yazılı tarihi ise Hititlerle başlamıştır. Helenistik dönemde önem kazanan Isparta yöresi, Roma ve Bizans Dönemlerinde de önemini korumuştur. Anadolu Selçuklularının egemenliğiyle kültürel yapı, günümüzdeki özelliklerini kazanmaya başlamıştır. Isparta, Osmanlılar Döneminde 19 . yüzyıla kadar Anadolu eyaleti içinde yer alırken 19. yüzyılda Hamidabad adıyla Konya vilayetine bağlanmıştır. 1916'da ise;Isparta'nın Burdur ve Konya merkez sancağı ile birlikte Konya vilayetinin üç sancağından birini oluşturduğu görülmüştür (Anonim, 1982: 3519- 3585).

Gelendost, Isparta iline bağlı bir ilçedir. İlçe, Isparta'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yüzölçümü 624 km² olan Gelendost'un deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 940 metredir. Gelendost'un güneyinde Eğirdir, doğusunda Ş.Karaağaç ve Y.Bademli, batısında ise Eğirdir Gölü yer alır. İlçenin doğusunda Toros dağlarının uzantısı olan Anamas Dağları yer alır. İlçenin kuzeyindeki Ak Dağ (Boz Dağ) ilçenin en yüksek yerini oluşturur.

Afşar- Gelendost ovaları arasında yer alan tepelik ve bozkırlar kırıklı yapıya sahiptir. İlçe toprakları üçüncü ve dördüncü jeolojik zamanlarda teşekkül etmiştir. Topraklar tuzlu, tınlı ve killi özelliklere sahiptir. İklimi, Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliği gösterir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlı geçer. Göl kıyısında ise, gölün yumuşatıcı etkisinden dolayı iklim biraz ılımanlaşır. Ancak kış mevsiminin çok sert geçtiği yıllarda göl yüzeyinin buz tuttuğu zamanlar da olur. Alçak yerlerdeki tepelikler küçük meşe koruluğu ve bozkır bitki örtüsüne sahiptir.

Şekil 2. Isparta Haritası. (www.loadtr.com)

2.2. Isparta İli Gelendost İlçesi Abdulgaffar Camisi

Abdulgaffar Camisi, Isparta ili Gelendost ilçe merkezinde, Cumhuriyet Meydanında inşa edilmiş olup (Şekil 3), cami, adını bir sahabeden almıştır.

Abdulgaffar Camisi, Geç Osmanlı Dönemi camilerinden olup içerisindeki kalem işi süslemelerden ziyade daha çok hat sanatının günümüze kadar ulaşmış çeşitli yazı örneklerinden meydana gelen nadide eserlerden oluşmaktadır. Caminin dış kısmında bezeme unsuru olarak özellik taşıyan herhangi bir unsura rastlanmamıştır. Caminin tek minaresi silindirik gövdedeki zikzaklı tuğla örgüsü ve genel görünümü ile Selçuklu ve Beylikler dönemi minarelerini hatırlatmaktadır. Minare üzerinde hat bezemesi bulunmamaktadır. İç mekânda; mihrap, minber ve

mahfiller herhangi bir sanatsal özellik taşımamaktadır. Caminin duvarlarına yapılmış kalem işi tarzı süslemeler, hat örnekleri ve resimli yazılar sanatsal açıdan önemlidir. Abdülgaffar camisinin iç mekan süslemelerinde kullanılan hat istifleri, yazılı bezemeler 19. yy. özelliği taşımaktadır. 19. yy.da cami iç bezemelerinde hat sanatının resimsel ifadelerle sunumunun yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Aksel, 1967: 64). 18 ve 19. yy. camilerinin duvar süslemelerinde Kabe tasvirleri, şehir tasvirleri, gemiler, Osmanlı sancak, bayrak ve flamaları, armaları gibi resimsel anlatımlı hat istiflerinin kullanıldığını ve o dönemin karakteristiğini oluşturmaktadır (Çok, 2010: 70). Çeşitli dönemlerde onarım gören bu yapı, günümüze kadar ulaşmıştır.

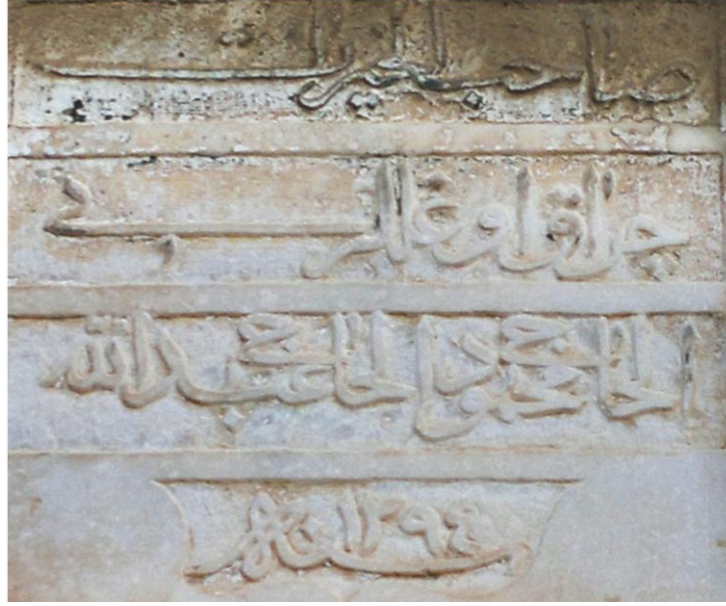
Şekil 3. Abdülgaffar Camisi Dış Cephe Görünümü. (Aslan 2011)

1877 yılında inşa edilen cami kareye yakın, dikdörtgen planlıdır. Duvarları moloz taştır. Bunun dışında yapıda kesme taş, tuğla malzeme ve yer yer mermer kullanılmış olup, özellikle dış cephede devşirme malzemelere rastlanmıştır. Doğu ve batı cephelerinde altta yuvarlak kemerli dört pencere, üstte ortada yuvarlak bir pencere açıklığı vardır. Kuzey cephede yuvarlak kemerli bir giriş kapısı yer alır. Üst örtü ortada dört sütunun taşıdığı küçük bir kubbe ve kubbenin çevresi düz ahşap tavan olarak düzenlenmiştir. “Kuzey cephedeki son cemaat yeri dört ahşap direkli olup sonradan iki katlı hale getirilmiştir. Batı cephesinin kuzey ucunda, tek şerefeli bir minaresi yer almaktadır. (Çok, 2010: 68).” Minare, dikdörtgen prizma şeklindedir.

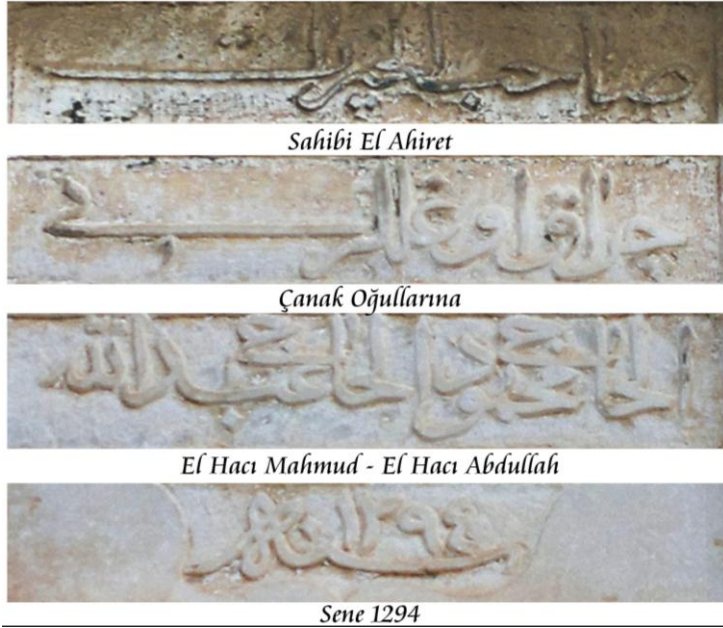

Şekil 4. Abdulgaffar Camisi Kuzey Duvarı Giriş Kapısı. (Aslan 2011)

Caminin giriş kapısı, caminin kuzey yamacına bakan kısımda yer almaktadır (Şekil 4). İki taş sütun üzerine yarım daire halinde yapılmıştır. Hemen sağ tarafta ise minare kapısı görünmektedir. Ayrıca son cemaat yeri dört ahşap direkli olarak tamamlanmış yazlık kısım içinde kullanılmaktadır. Cami, ahşap sütunların taşıdığı, düz ahşap tavanlıdır. Üst örtü; ortada dört adet ahşap sütunun taşıdığı küçük bir kubbe ve kubbenin çevresi düz ahşap tavan olarak düzenlenmiştir.

Şekil 5. Abdulgaffar Camisinin Kuzey Cephesinde Giriş kapısında Bulunan Cami Kitabesi. (Aslan 2011)

Şekil 6. Abdulgaffar Camisi Kitabesinin Çözümlemesi. (Aslan 2011)

Abdulgaffar Camisi kitabesinde kullanılan yazı çeşidi sülüstür ve taş levha üzerine yazılmıştır (Şekil 5). Caminin minare giriş kapısının batı cephesine bakan sütun ayağında bulunan kitabede, “Sahibi El Ahret, Çanakoğullarına, El Hacı

Mahmut, El Hacı Abdullah, sene 1294 (Miladi 1877)’ yazılıdır. Dört pafta halinde ayrılıp, Sülüs yazı ile istiflenmiş tezyinin kim tarafından yazıldığı belirtilmemiştir.. Mimarı hakkında herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır (Şekil 6).

Şekil 7. Gelendost Abdulgaffar Camisi Restorasyon Çalışması. Belediye Garajından (2006)

Cami, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından iki kez restorasyon geçirmiştir. 1967 tarihinde geçirdiği restorasyon çalışmasında cami içi düzenlenmiş boyası yapılmıştır. 2005- 2006 yılında yapılan restorasyon çalışmasında ise cami yapısına zarar verilmeden kubbe kısmı korunmuş üzerine çatı aktarılarak restorasyonu tamamlanmıştır. Cami restorasyonundan bir kesit göze çarpmaktadır. Bu restorasyonda minare bölümündeki alüminyum kısmı da yenilenmiştir (Şekil 7).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABDULGAFFAR CAMİSİ HAT YAZI ÖRNEKLERİ

3.1. Hat Sanatı

Kur'an'ın indirilişi ve insanlığa ilk hitabı olan "Oku" emri ile yazı, kudsî bir önem kazandığı gibi Hz. Peygamberin hadislerinde okuyup-yazmaya önem vermesi, Medine'de devlet teşkilâtının kurulması ve dolayısıyla günlük hayatta ve sosyal münasebetlerde yazıya ihtiyacın artması onun gelişmesine de çok tesirli oldu. Üçüncü halife Hz. Osman devrinde (644-56) Kur'an, bir kitap halinde toplandı; yazı da işlene işlene daha okunaklı hale gelmeye ve Emevîlerin son devrinde de kendini göstermeye başladı (Alparslan, 2004: 825).

Hat, Arapça bir kelime olup; çizgi, çizmek, doğru yol, sınır ve güzel yazı gibi pek çok anlamlara gelir(Sami, 1996: 583). Bir başka tanıma göre ise hat sanatı, estetik kurallara bağlı kalınarak ölçülü ve güzel yazma sanatıdır (Serin, 1999: 19). Temeli Arap harflerinden oluşan hat sanatını uygulayan sanatçıya hattat denir. Hattât kelimesinden önce kâtip, muharrir ve verrâk gibi sıfatlar kullanılmıştır. Bu sanatın en önemli gelişmesi ise Osmanlı Döneminde olmuştur (Acar, 1999:83).

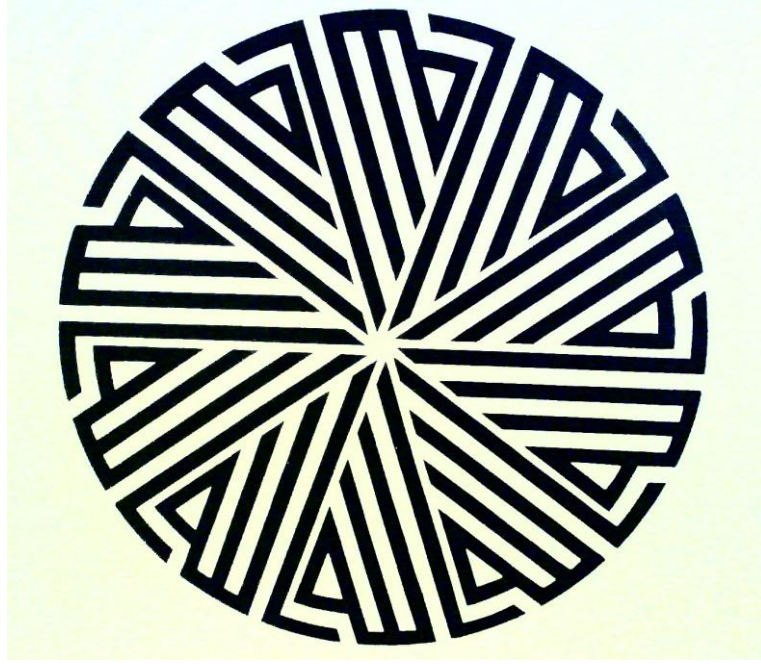
Hat Sanatı, sadece Kur'an- ı Kerim'de değil, kitaplarda, levhalarda, hilyelerde de kullanılmıştır. Celi yazının gelişmesiyle birlikte câmilerdeki kubbe, kuşak, mihrap ve kitabe yazılarında kullanılmaya başlamıştır. Hat Sanatı kendine özgü malzeme ve teknikle uygulanır. En önemli malzeme kalemdir. Kamış kalem, kargı kalem, tahta kalem, demir kalem gibi çeşitleri vardır. Hattât tarafından yazılacak yazıya uygun biçimde bir kalemtraş ile yontulan kalem, makta denilen aletin kalem yuvasına oturtularak kesilir ve yazı yazacak duruma getirilir. Yazının yazılabilmesi için, özel metotlarla yapılan is mürekkebi kullanılır. Birçok yapım şekli vardır. İs mürekkebi adıyla anılan mürekkep genellikle siyah olur. Diğer renklerde de mürekkep yapmak mümkündür. Lâl, lâcivert, mavi, altın mürekkebi, zırnık mürekkebi ve beyaz mürekkep gibi çeşitleri vardır.

3. 2. Hat Yazı Türleri

3. 2. 1. Kufi Yazı

Kufi Yazı; İslâm dininin doğuşuyla birlikte 10 . yüzyıl'a kadar Mushaf yazılarına ve XII. yüzyıl'a kadar mimarî eserlerin kitâbe ve tezyînâtında kullanılan celi yazılara verilen addır (Serin, 1999: 76). Hem düz hem de yuvarlak özelliği bulunan yazıyı yapma ve yazma kûfi basit, kıvrık dallı (yapraklı), örgülü, satrancî kûfi (ma'kılî) gibi birçok başlıkla incelenebilir (Serin,1999: 77-81). Yazıların anası olarak bilinen yazma, kûfide harfin bünyesi dışında herhangi bir süsleme ögesi bulunmaz. El ve kalemle yazılır. Yuvarlak ve eğri çizgileri daha çoktur. En çok kullanılan yazı türlerinden biridir.

Yapma kûfi denilen yazı, el ve kalemle yazılmayıp, aletler yardımıyla çizilir. Bu yazıya basit kûfi de denir. Genellikle mimarîde ve kitabelerde kullanılır. Kıvrık dallı(yapraklı) kûfide harf uçları yaprak kıvrımlarıyla sonlanmaktadır. Nayın Mescidi Camisi'nde ve Zanzibar Camisi'ndeki yazılarda görülür. Satranç yazı olarak bilinen ma'kılî yazı ise; her yeri sert ve keskin bir görünüşe sahiptir (Baltacıoğlu, 1993:72). Bu yazı günümüze kadar mimarîde kullanıla gelmiştir. Musul Ulu Camisi ve Mardin Ulucami minare kaidesinde, Aksaray Sultan Hanı Portalı, Konya Karatay Medresesi kubbesi, Konya İnce Minareli Medrese kubbesi, Isparta Abdulgaffar Cami ve Sivas Çifte Minareli Medrese' de bulunur(Çan,2008:53). Kûfi yazıya Osmanlılar fazla ilgi göstermemişler, yine de kâğıt üzerine ve mimarî alanda bu yazı kullanılmış ve essiz eserler verilmiştir. Şekil 8'de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 8. Allah Lafzı. Hasan Hüseyin Aslan(2006).

3. 2. 2. Aklam- ı Sitte

Aklam-ı Sitte, altı türlü olarak kabul edilen yazı hakkında kullanılan bir tabir olup, arapçadır ve altı kalem anlamına gelir. Farsçası şeş kalemdir. Aklâm-ı sitte sırasıyla: muhakkah, reyhânî, sülüs, nesih, tevkî, rikaa yazılarıdır. Bu yazılar, İbn Mukle ve Benül Bevvâb tarafından yuvarlak biçimli harflerden seçilerek belli kurallar çerçevesinde yazılmış; Yakut Mutsa'sımî tarafından kaideleri belirlenmiştir. Şekil 9'da bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir (Derman, 1992:53).

3. 2. 2. 1. Muhakkak

Sözlük anlamı, tahkîk olunmuş, doğruluğu belli olmuş, doğru anlamına gelir (Develoğlu, 1962: 666). Bu yazı İbn Bevvâb tarafından ortaya çıkarılmıştır. Kalınlığı sülüs kalemi kadar olup 2,5- 3 mm. kadardır. Sülüs harflerine nispetle bu yazının harfleri daha büyüktür ve yayılma özelliği gösterir. Kâseler düze yakın ve geniştir. Görünüş itibariyle kuffi yazıdan ilk türeyen yazı olduğu anlaşılır. Şekil 10'da bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 9. Süleymaniye Kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim 16 . yy (2011).

Şekil 10. Besmele-i Şerif. Mustafa Halim Özyazıcı (2011).

3. 2. 2. 2. Reyhani

Muhakkak yazının kurallarına bağlıdır ve onun üçte bir küçüklüğünde yazılan şeklidir. Kalem kalınlığı nesih yazı kadardır. Daha çok Mushaf kitabetinde ve kitap sanatlarında kullanılmıştır. Bu yazıyı da İbn Bevvâb ortaya çıkarmış, Yakût-i Musta'sımî tarafından son şeklini almıştır. Şekil 11'de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 11. Süleymaniye Kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim 16 . yy (2011).

3. 2. 2. 3. Sülüs

Sözlük anlamı üçte bir olan sülüs yazının, Ali Alparslan'ın tanımına göre; harflerinin üçte iki kısmında düzlük, üçte bir kısmında meyil hâkim olduğudur. Muhakkak yazıya göre dik harfleri kısa, çanakları daha ovaldır. Sülüs yazı, yazıların anası olarak kabul edilir ve Emevîler'in son dönemlerinden itibaren kullanılmaya başlayarak, 16. yüzyıldan itibaren muhakkak yazının yerini almıştır (Alparslan, 1999: 21). İslâm dünyasında en çok tanınan yazıdır. Nesihle beraber kıtalarda, beyitlerde, kasidelerde ve yakut tarzı mushafalarda, levhalarda ve kitap başlıklarında kullanılmıştır. Şekil 12'de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir (Yazar, 1981:46).

Şekil 12. Abdülhadi Dönmez, Osmanlıca Şiir Beyiti (2011).

3. 2. 2. 4. Nesih

Sözlük anlamı kaldırma, onun yerine başka bir şeyi koyma olan nesih yazı, sülüs yazının üçte biri kadardır. Genellikle kitap yazımında kullanılmıştır (Alparslan, 1999: 21). Yakût-i Mutsa'sımî elinde karakterini kazanan nesih, Şeyh Hamdullah ekolünde tamamlanmıştır (Serin, 1999: 86). Şekil 13'de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 13. Mehmet Şevki, Nesih Meşk Hüsn-i Hat (2011).

3. 2. 2. 5. Tevki

Tevkî, alâmet, nişan, tuğra, ferman, mensur ve beratlarla denir. Bu yazı padişaha ait belgelerde kullanılır. 15 . yüzyılın sonunda oluşan divânî yazıya kadar kullanılmıştır. (Serin, 1999: 80) En belirgin özelliği, kendisinden sonra gelen harflerle

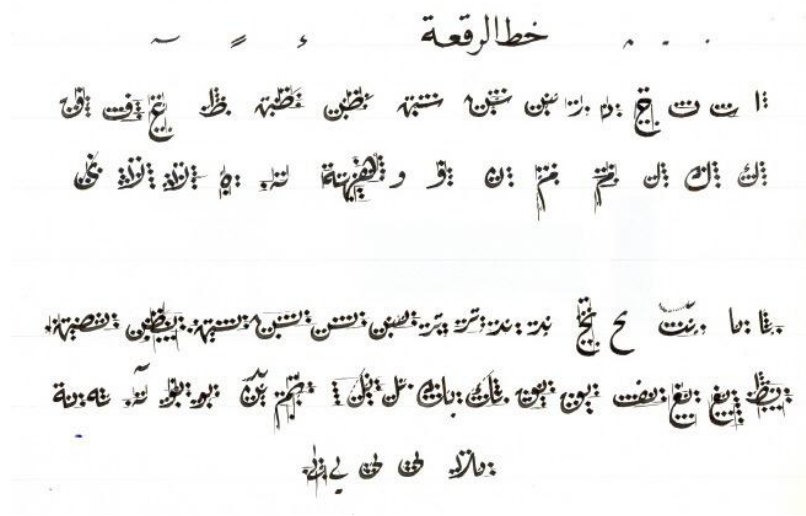
birleşmeyen elif (c), re(d) ve vav(e) gibi harflerin yazıda birleşebilmesidir. Yarısı düz, yarısı yuvarlaktır (Habib Efendi, 1926: 21). Kalem kalınlığı sülüse çok yakındır. Bazı özelliklerinin mimarî eserlerde kullanılan celî sülüslere de yansıdığı görülür. Şekil 14’de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 14. Mehmet Özçay, Besmele- i Şerif (2011).

3. 2. 2. 6. Rika

Üzerine yazı yazılan deri ve kâğıt parçaları anlamına gelen rika, tevkî yazının kurallarına bağlı kalınarak yazılan ince yazıdır. Pek çok harf bitişik yazılmış olup, süratli yazılmaya elverişlidir. Diğer bir adı da hatt-ı icâze olan bu yazı, vakıf işleri, Kur’an’ların son sayfası ve icâzetnâmelerde (diplomalarda) kullanılan bir yazıdır. Şekil 15’de bu yazı çeşidi için bir örnek görülmektedir.

Şekil 15. Doğan Çilingir, Rika Harfler ve Birleştirmeler Yazısı (2011).

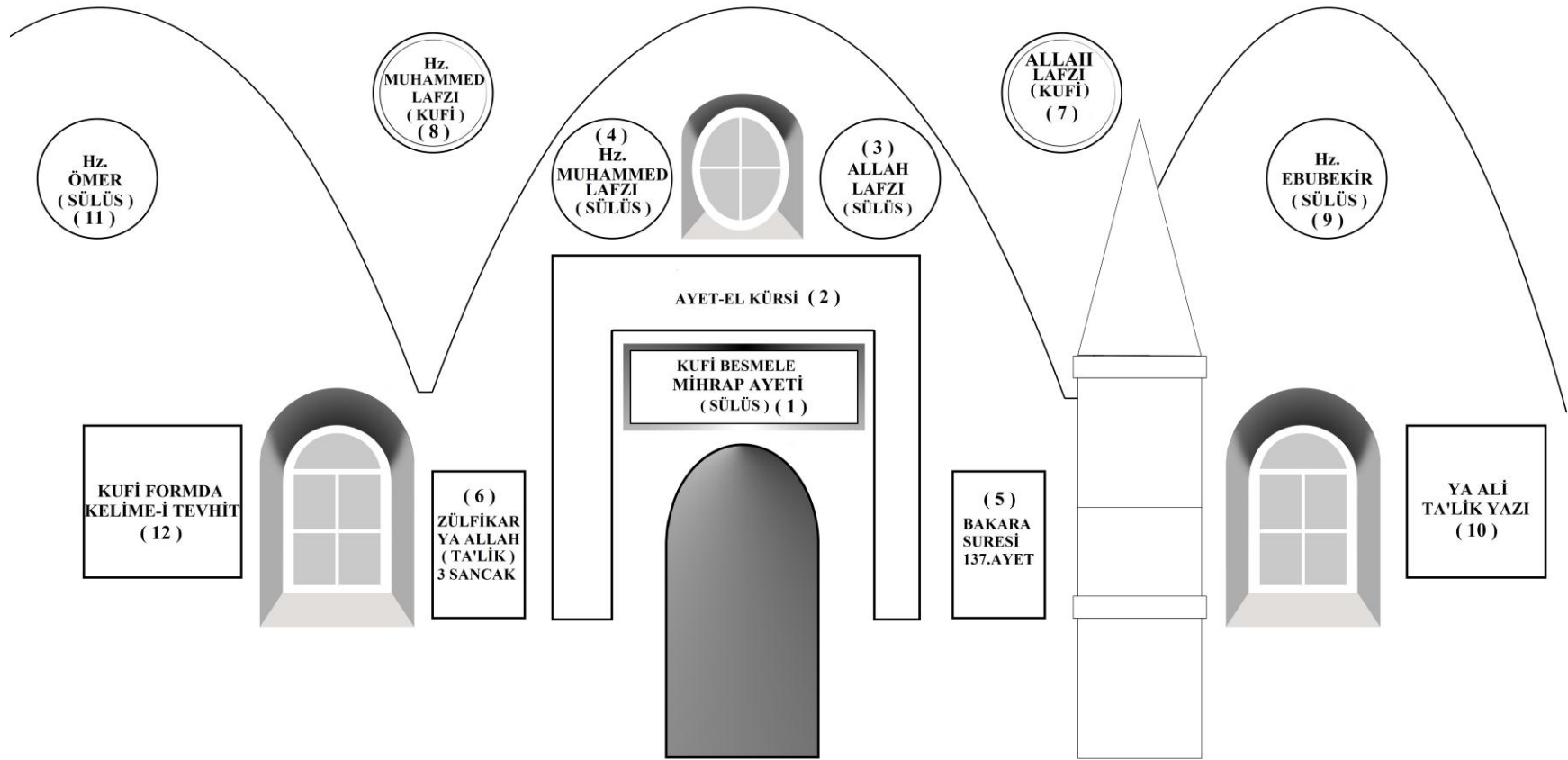
3. 3. Abdulgaffar Camisinin Hat Bezemeleri

Hat bezemeleri Abdulgaffar Camisinin neredeyse tamamında bulunmaktadır. Bu nedenle hat bezemeleri bulunduğu yere göre bir sınıflandırma yapılarak incelenmiştir. Bu sınıflandırma kapsamında Caminin Güneyinde bulunan mihrap duvarı baz alınarak daha sonra sırasıyla , Mihrap duvarının Doğusunda ki sağ duvar ve Mihrap duvarının Batısında ki sol duvar, kubbe içi ile Mihrap duvarının Kuzeyindeki son cemaat kısmında yer alan bezemeler ele alınmıştır.

3.3.1. Mihrap Duvarı Hat Bezemeleri

Abdulgaffar Camisi mihrap duvarı hat bezemelerinin şeması görülmektedir (Şekil 16). Bu şema rehberliğinde mihrabı süsleyen hat bezemeleri çözümlenmiştir. 12 levhadan oluşan mihrap duvarı hat bezemeleri ortadan başlayarak anlatılmıştır. İlk 6 levha, mihrap ve çevresinde yer almaktadır.

Bunlar; 1. Levha: Ortada mihrap ayeti bulunmaktadır. Bir pafta ile ayrılmış küfî yazı çeşidi ile besmele-i şerif meşk edilmiş, hemen alt kesimde ayet-i kerime yazılıdır ve bu yazı sülüs yazı olarak tamamlanmıştır. 2. Levha: Mihrabı çevreleyen ve ters (U) biçiminde mihrap ayetinin üst kısmında Ayet-el Kurs-i yazılmış yine sülüs yazı örneklerindedir. 3. Levha: Mihrap üzeri aydınlatma penceresinin sağında ise Allah lafzı yazılmış bu yazı daire bir formun içerisine yerleştirilmiş sülüs yazı ile yazılmıştır. 4. Levha: Mihrap üzeri aydınlatma penceresinin solundaki yazı daire form halinde yazılmış Muhammed (s.a.s) lafzı sülüs karakterde yazılmıştır. 5. Levha: Mihrabın hemen sağında minberin solunda cami şeklindeki dikdörtgen formun içerisinde Bakara Suresi 137. ayet yazılı bu yazı müsenna (aynalı) yazı çeşidine örnektir. 6. Levha: Mihrabın solundaki yazılı alan İslam'ın 3 sancağı olarak tasvir edilmiş, üzerlerindeki yazı çeşidi talik yazı çeşidine örnektir. Alt kısımdaki “Ya Allah” Hz. Alinin (R.a) kılıcı Zülfikar müsenna (aynalı) yazılara örnektir. Bu tarz resimsel yazı örnekleri, Ali ve Zülfikar yazıları bu dönem camilerinde yaygındır.

Şekil 16.Abdülgaffar Cami Güney Mihrap Duvar Hat Bezemelerinin Şeması (Aslan 2011).

Şekil 17. Abdulgaffar Camisi Mihrap ve Yazı Alanları Restorasyon Öncesi (2006).

Aksel'e göre; mihrabın doğusunda bulunan ve dikkatli bakıldığında, sanki şematik bir insan sureti yapma çabası olarak görülen, yatık ve talik sitil ile yazılmış "Allah" lafzın aynalı yazı olarak "h" ler sanki bir kayık ve ucu kuş gagası gibi topuz başlı "mim" harfine değmekte, "m" harfinin ucu ise saçak gibi aşağı sarkıp burada, çift uçlu olarak sonlanmaktadır. Bu yazının üstünde irice ters külah biçimini andıran, yukarı gittikçe genişleyen ve başıtopuzla son bulan, tepesinde üçlü Osmanlı sancağı yer alan, uçları sivri sonuçlanan bayraklar, bunların iç dolgularında bozuk karakterli ve yüzeylere sıkıştırılmış yazılar yer almakta ve "Kelime-i Tevhid" ile "Besmele-i Şerife" olan bu yazılar okunabilmektedir. Zeminleri sarı, kırmızı ve kahverengi boyalı bu sembollerin konturları, siyahtır (Aksel, 2010: 64).

Mihrap yazılarına bakıldıkça Mihrap Doğusunda ve Batısında bulunan resimsel yazılar dikkati çekmektedir. Bunlardan Cami form içerisindeki yazılı alan Osmanlı Cami kültürünü yansıtmaktadır iki şerefeli olması Edirne'deki Selimiye Cami yansıma olarak düşünülmektedir. Mihrabın batısında kalan sancak formu ise İslamiyet'in üç sancağını ve üç kıtaya hüküm oldukları düşünülmektedir.

Şekil 18. Abdulgaffar Camisi Mihrap ve Yazı Alanları Restorasyon Sonrası
(Aslan 2011).

Mihrap; hiçbir tarihsel ve sanatsal değer taşımamakta olup, Levha 1’de mihrabın tam üstünde yer alan mihrap ayeti, üç yönden bordür oluşturacak şekilde ayet yazı örnekleri ile çevrelenmiştir. Mihrap ayeti hemen iki tarafında bulunan Allah lafzının sülüs yazılışı istif edilmiş ve ibrik formuyla bezenmiştir. Mihrabın tam üzerine gelecek şekilde yine sülüs yazıyla yazılmış istif olarak da armudi formda bezenmiş yazı çeşidi bulunmaktadır. Caminin kubbesinin solunda aslan göğsü olarak adlandırılan üçgenimsi yapıda Kufi yazıyla yazılmış Allah lafzı ve Muhammed lafzları bulunmaktadır. Restorasyon sırasında yazıların sıvasında dökülen kısımları tamamlanmıştır (Şekil 17- 18).

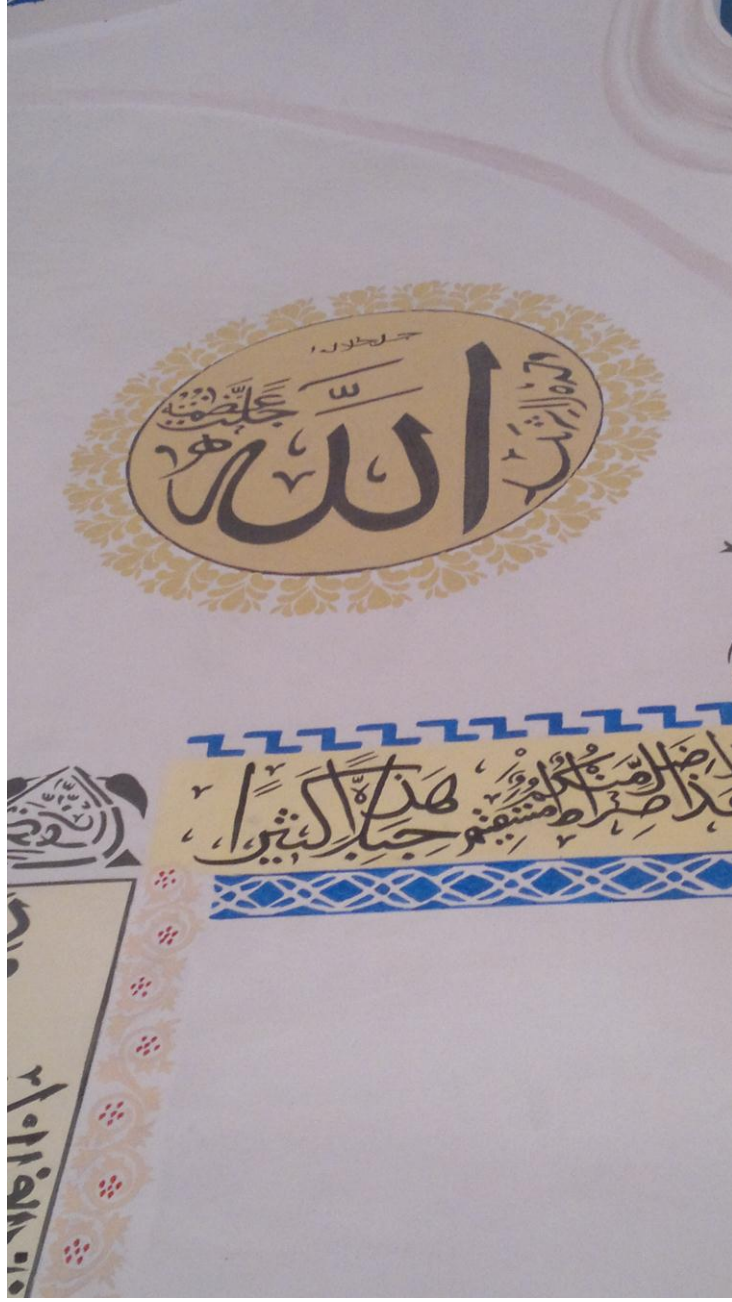
**Şekil 19. Abdulgaffar Camisi Mihrap Ayeti (Kufi ve Sülüs) 1. Levha
(Aslan 2011).**

Mihrap ayeti dikdörtgen form içinde sülüs yazıyla yazılmıştır. Besmele-i Şerif ise aynı formda yer alır ve kufi yazı ile yazılmış bir paftayla ayetten ayrılmıştır. Ayeti kerime Al-i İmran suresinin 37. ayetinden alınmıştır (Şekil 19). Bu kısmın meali şu şekildedir: “Zekeriya (A. s) onun yanına mabette her girdiğinde ondan bir rızık bulur.”

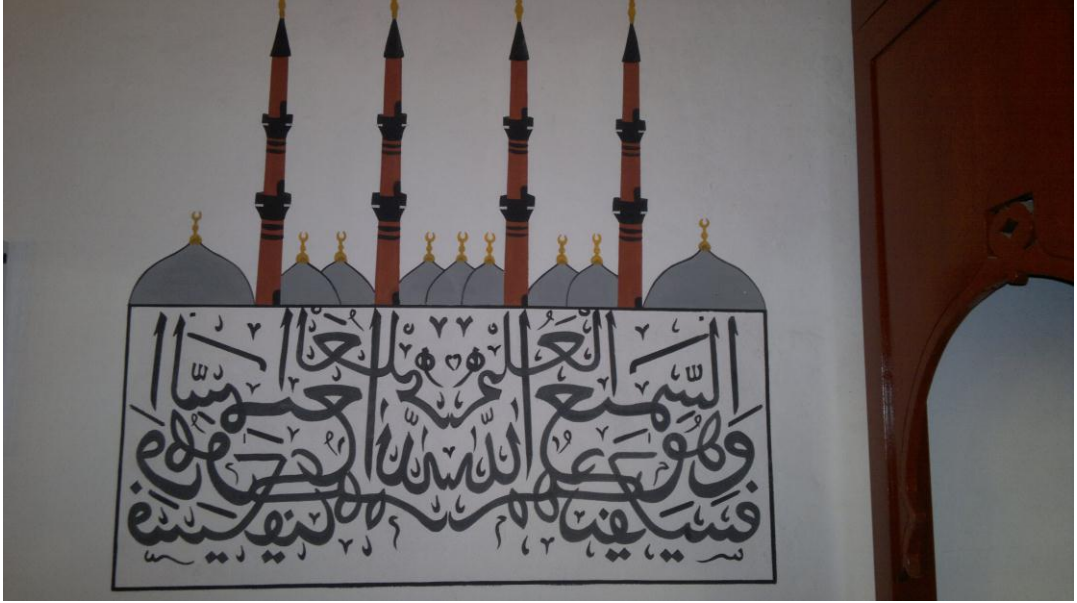
**Şekil 20. Mihrap Ayetinin üzerinde sağ üst tarafta bulunan 2. Levha
(Aslan 2011).**

2. Levha 'da caminin mihrap ayeti üzerine gelen ve sol üst tarafta daire form içerisine sülüs yazı ile “*Muhammed* ” lafzı yazılmıştır. Diğer yazıda ise “*Aleyhisselam*” sülüs olarak meşk edilmiştir. (Şekil 20).

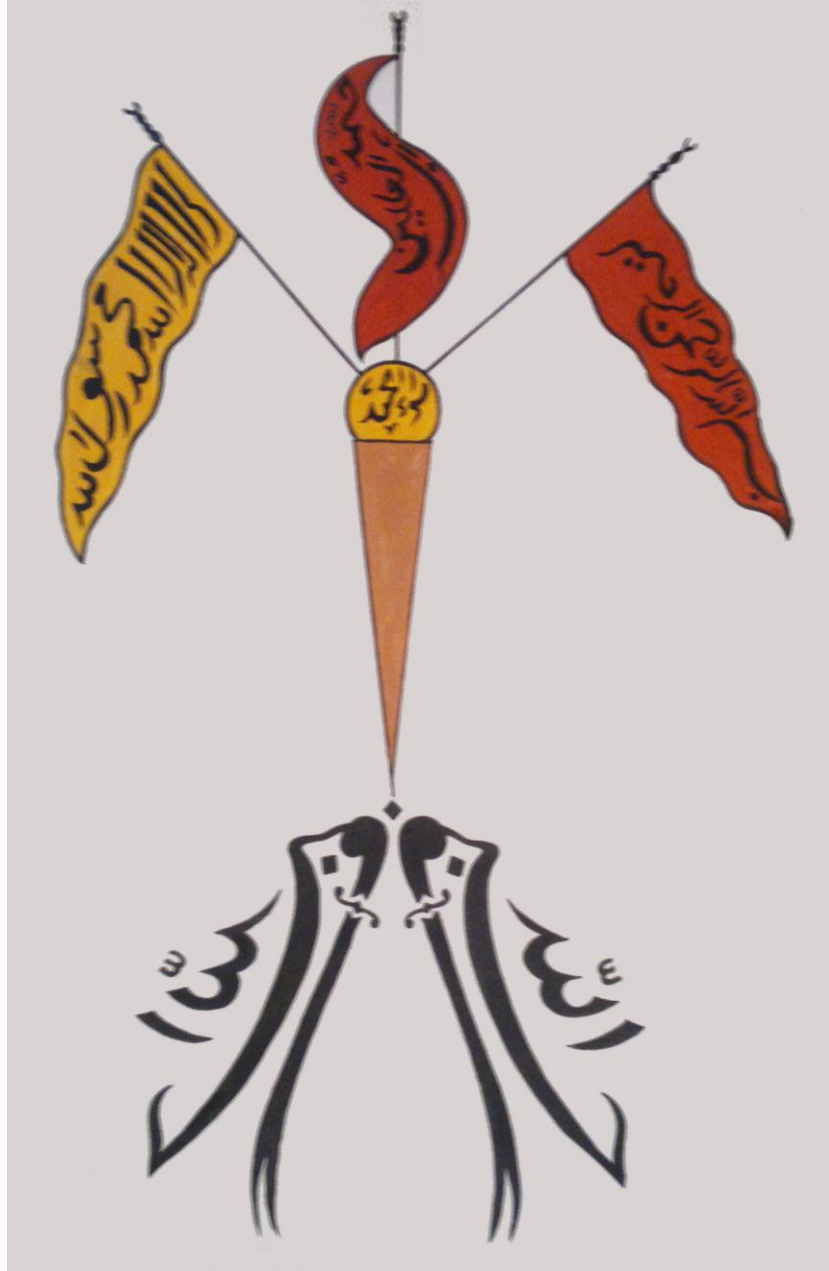
Şekil 21. Mihrap Ayetinin üzerinde sağ üst tarafta bulunan 3. Levha (Aslan 2011).

3.Levha 'da caminin mihrap ayeti üzerine gelen ve sağ üst tarafta daire form içerisine sülüs yazı ile ‘‘Allah’’ lafzı yazılmıştır (Şekil 21).

Şekil 22. Mihrap Ayetinin doğu tarafta bulunan 4. Levha (Aslan 2011).

4. Levha 'da dikdörtgen biçiminde yazılmış yazının üst kısımları cami figürü ile tamamlanmıştır. Yazı çeşidi olarak sülüs, musenna (aynalı) tarzda yazılmıştır. Yazı, Bakara Suresi 137. ayetinin son iki cümlesidir (Şekil 22). Bu yazının transkripsiyonu şu şekildedir: *fe se yekfike hümillahu ve hüves semiul alimu*. Meali şu şekildedir: *Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*

Şekil 23. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 5. Levha (Aslan 2011).

5. Levha'da İslamiyet'in üç sancağı tasnif edilmiş olup, üç kıtaya hüküm sürmek düşünülmektedir. Sancağın alt kısmında ta'lik yazı ile "*Hasbin Allah*" yazılıdır. Yazıda ayrıca mim harfinin aşağı doğru uzayarak çift uçla sonlanması, Hz. Ali'nin kılıcının (Zülfikar) şeklinden esinlenerek yazılmıştır (Şekil 23). Sağdaki birinci bayrakta "*Besmele-i Şerif*" (Bismillahirrahmanirrahim), soldaki bayrakta "*Kelime-i Tevhid*" (La ilahe illallah Muhammeden Resulullah), ortadaki bayrakta

ise; ‘*Elhamdulillah Rabbil alemin*’ yazılıdır. Bayraklar, sarı ve kırmızı zemin renklerine sahiptir.

Şekil 24. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 6. Levha (Aslan 2011).

6. Levha’da caminin mihrap ayeti üzerine gelen ve sağ üst tarafta daire form içerisine aslan göğsü denilen üçgenimsi yapının üzerinde yer almaktadır. Kufi yazı ile ‘‘Allah’’ lafzı yazılmıştır (Şekil 24).

Şekil 25. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 7. Levha (Aslan 2011).

7. Levha'da caminin mihrap ayeti üzerine gelen ve sol üst tarafta daire form içerisine sülüs yazı ile ‘‘Muhammed’’ lafzı yazılmıştır. Yine caminin mihrap ayeti üzerine gelen ve sol üst tarafta daire form içerisine aslan göğsü denilen üçgenimsi yapının üzerinde yer almaktadır. Kufi yazı ile ‘‘Muhammed’’ lafzı yazılmıştır (Şekil 25).

Şekil 26. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 8. Levha (Aslan 2011).

Daire form (Şekil 26) mihrap ayetinin sağ yanındaki pencere alınlığının üstünde yer almaktadır. İçerisine ‘‘Hz. Ebubekir’’ lafzı sülüs bir yazı ile yazılmıştır. Bu form içerisinde Hz. Ebubekir’in diğer bir ismi ‘‘El-Sıddık Radiallahuanh’’ görülmektedir. Hz.Muhammad (s.a.s) yakınlığından ve ona sadık olmasın dolayı ‘‘El-sıddık’’ isminide almıştır. (Şekil 26).

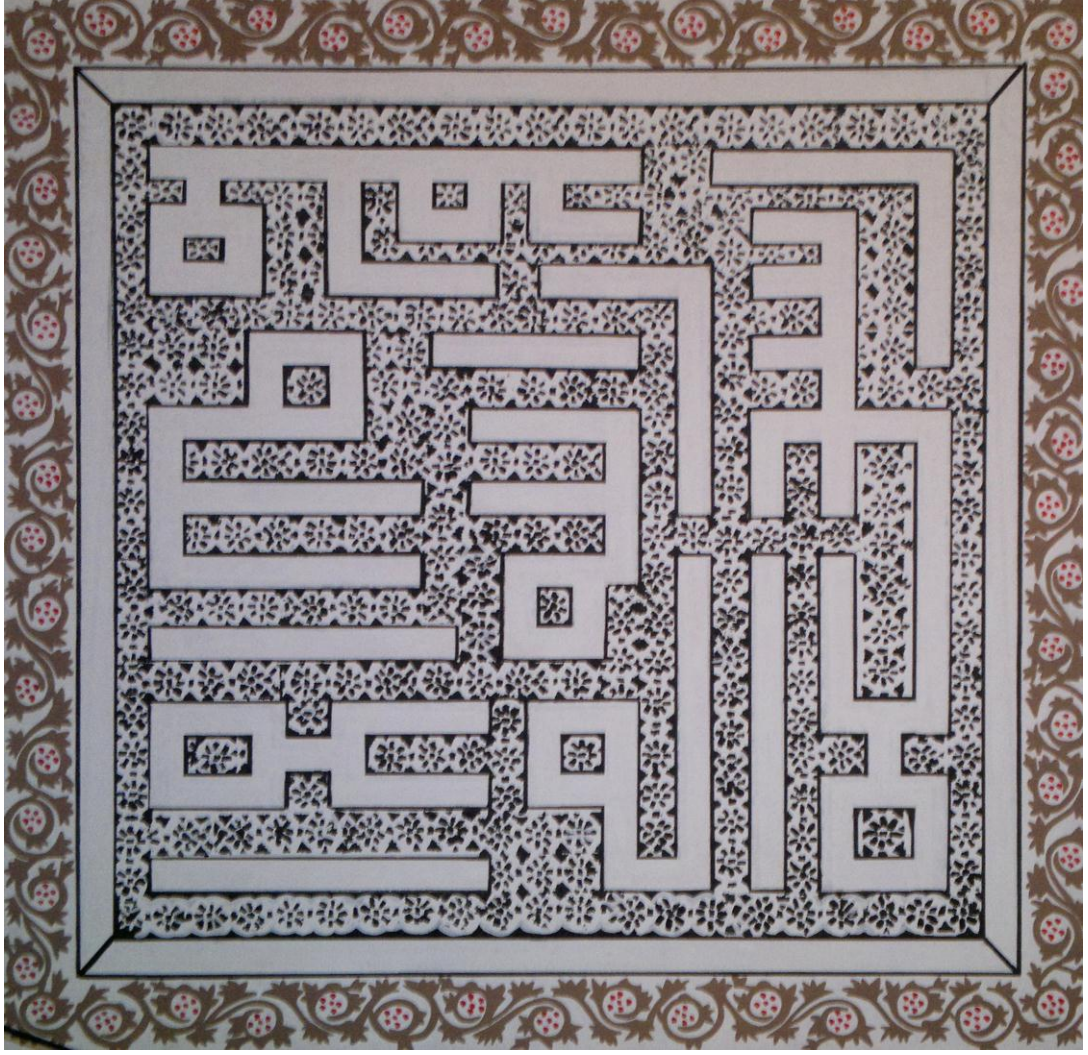
Şekil 27. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 9.Levha (Aslan 2011).

9.Levha'da dikdörtgen formun içerisine Ta'lik yazı çeşidi ile musenna (aynalı) biçiminde yazılmış, Hz. Ali kılıcı ile süslenmiş “*Ya Ali*” ifadesi görülmektedir. Ayrıca Ali yazısı yanında musenna formda yazılmış Muhammed lafzı yer almaktadır; orta kesimde “*Meded Ya Ali*” hemen alt kısımda “*Hz. Fatma*” meşk edilmiştir. Bu yazıların bitiminde alt alta yazılmış olan “*Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin*” görülmektedir; alt kısımda ise (la feta illa ali, la seyfe illa zülfikar') anlamı: “*Zülfikar'dan başka kılıç, Ali'den başka da yiğit yoktur*” şeklinde yazılmıştır. Bunun yanı sıra yazının tam ortasındaki beş köşeli yıldız motifinin beş sahabeyi temsil ettiği düşünülmektedir. (Şekil 27).

Şekil 28. Abdülgaffar Camisi Mihrap Duvarı 10.Levha (Aslan 2011).

10. Levha'da daire form, mihrap ayetinin sol yanındaki pencere alınılığının üstünde yer almaktadır. İçerisine “Hz. Ömer” lafzı sülüs bir yazı ile yazılmıştır. Bu form içerisinde Hz. Ömer’in diğer bir ismi “*El Faruk, Radiallahuanh*” da görülmektedir (Şekil 28).

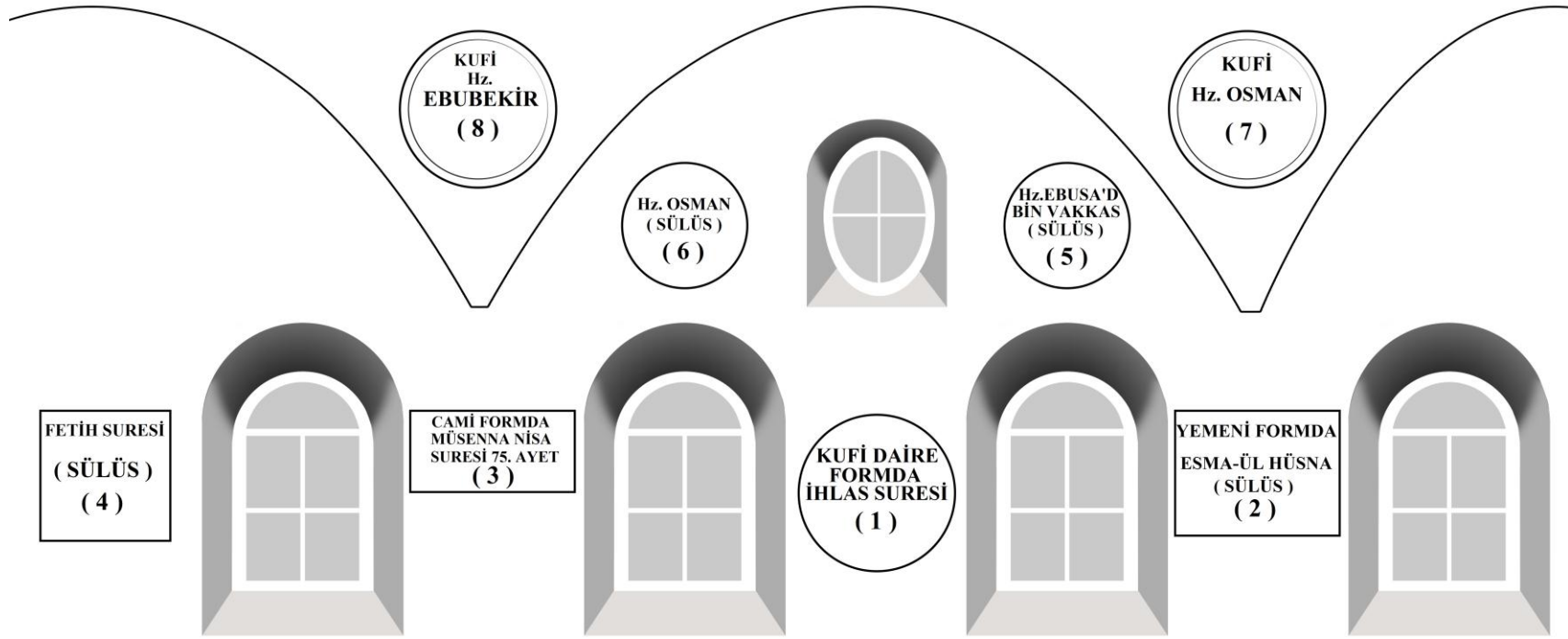

Şekil 29. Abdulgaffar Camisi Mihrap Duvarı 11.Levha (Aslan 2011).

11. Levha'da kare formunda (Şekil 29). Mihrap Ayetinin sol tarafındaki aydınlatma penceresinin yanında ve Hz. Ömer lafzının altında bulunan, satranç yada (ma'kılî) Kufi yazı çeşidi ile yazılmış yazıda, *“La İlahe İllallah Muhammeden Resulüllah”* yazılıdır (Şekil 29). Meali şudur: Allahtan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir.

3. 3. 2. Doğu Duvarı Hat Bezemeleri

Abdülğaffar Camisinin doğu duvarı hat bezemelerinin Şeması Şekil 30'da görülmektedir Şemada hepsi belli aralıklarla aynı düzlemde sıralanmış dört pencere ve pencerelerin tam ortasına denk gelecek Şekilde kubbeye yakın bir yükseklikte daha küçük bir pencere görülmektedir. Pencerelerin aralarında ve üzerlerinde yer alan 8 hat bezemeli levha incelenmiştir. Bu pencerenin hemen alt kısmında bulunan 1.Levha'da daire formun içerisine sülüs, kufi geçmeli "*İhlas Suresi*" görülmektedir. İhlas suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin sağında 2. Levha'da yemeni tarzda "*Esmā-l Hüsna*" yazılıdır. İhlas suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin solunda 3. Levha'da cami form içerisinde yer alacak Şekilde "*Nisa Suresi 75. ayet*" görülmektedir. Nisa suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin solundaki alanda 4. Levha'da kareye yakın bir form içerisine "*Fetih Suresi*" meşk edilmiştir. İhlas suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin sağında 5. Levha'da daire form içerisine cennetle müjdelenen 10 büyük sahabeden yani ilk Müslümanlığı kabul eden 10'cu büyük sahabenin "*Ebusa'd Bin Vakkas*" ismi yazılıdır. İhlas suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin solunda 6. Levha'da daire form içerisine "*Hz. Osman*" lafzı yer almaktadır. Ebusa'd Bin Vakkas lafzının hemen sağ üst köşesinde 7. Levha 'da daire formlarla i içe geçmiş kufi yazı çeşidi ile yazılmış "*Hz. Osman*" görülmektedir. Hz. Osman lafzının hemen sol üst köşesinde 8. Levha 'da daire formlarla i içe geçmiş kufi yazı çeşidi ile yazılmış "*Hz. Ebubekir*" görülmektedir.

Şekil 30. Abdülgaffar Cami Doğu Duvarı Hat Bezemelerinin Şeması (Aslan 2011).

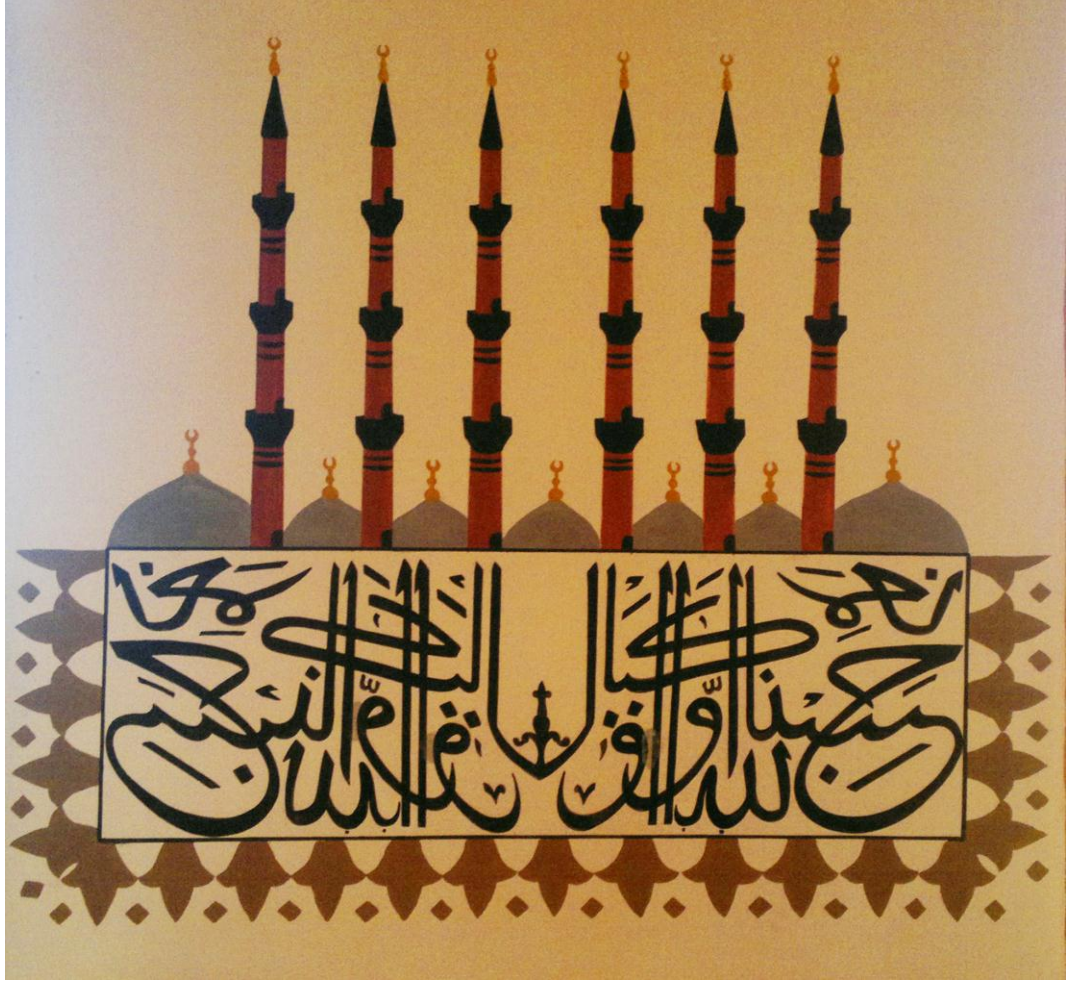
Şekil 31. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvarı 1. Levha (Aslan 2011).

Şekil 30’da hepsi belli aralıklarla aynı düzlemde sıralanmış dört pencere ve pencerelerin tam ortasına denk gelecek şekilde kubbeye yakın bir yükseklikte daha küçük bir pencere görülmektedir. Bu pencerenin hemen alt kısmında daire formun içerisine sülüs, kufi geçmeli “İhlas Suresi” görülmektedir . Ayrıca yazı kufi geçmelerle bezenmiş ortada geometrik desenler oluşturacak şekilde sağdan sola doğru dairesel hareketli düzlemde meşk edilmiştir (Şekil 31).

Şekil 32. Abdulgaffar Camisi Sağ Duvar 2. Levha (Aslan 2011).

İhlas suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin sağında, dikdörtgen formun içerisinde, gemi tasvirli, yemeni tarzda Esmâ-ül Hüsna, nesih ve sülüs yazı karışımıyla resimsel olarak meşk edilmiştir. Bu yazı içerisinde Allah'ın (v) harfi ile başlayan isimleri yer alır. Yemeni şekilli olarak yazı formları oluşturulmuş ve istiflenmiştir. Yazının baş kısmındaki "Kelime-i Şehadet: Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedüenne Muhammeden abduhû ve rasûlühü" ifadesidir. Yemeninin arka kısmına denk gelen Bayrak figüründe ortasında yer alan "Allah" lafzı bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Bayrak figürüne yaslanmış olarak kalın harflerle "MaşaAllah" ve yanında "Ya Hafız" ifadeleri bulunan, Allah'ın (v) harfi ile başlayan isimleri istiflenmiştir. Vav (v) harfinin uç kısmını oluşturan keskin hatlar yemeninin bağcıklarını meydana getirecek formda tamamlayıcı bir unsur olarak tasarlanmıştır (Şekil 32).

Şekil 33. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvarı 3. Levha (Aslan 2011).

İhlas suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin solunda dikdörtgen cami form içerisinde sülüs yazı ile yazılmış musenna (Aynalı) tarzda Nisa Suresi 75. Ayet yazılıdır. Üzerindeki cami minareleri ve kubbeleri, bezeme unsuru olarak kullanılmıştır (Şekil 33).

Çok (2010; 71) Levha 3'ü aşağıdaki gibi tasvir etmiştir:

Altı minare, her minarede üç şerefeye bulunması, klasik bir Osmanlı tarzını ve İstanbul camilerinin hatırlatıldığı kesindir. Başkent olan İstanbul'u vurgulayan en önemli yapı ise, altı minareli ve her bir minarede üç Şerefesi ile Sultan Ahmet Camisidir.

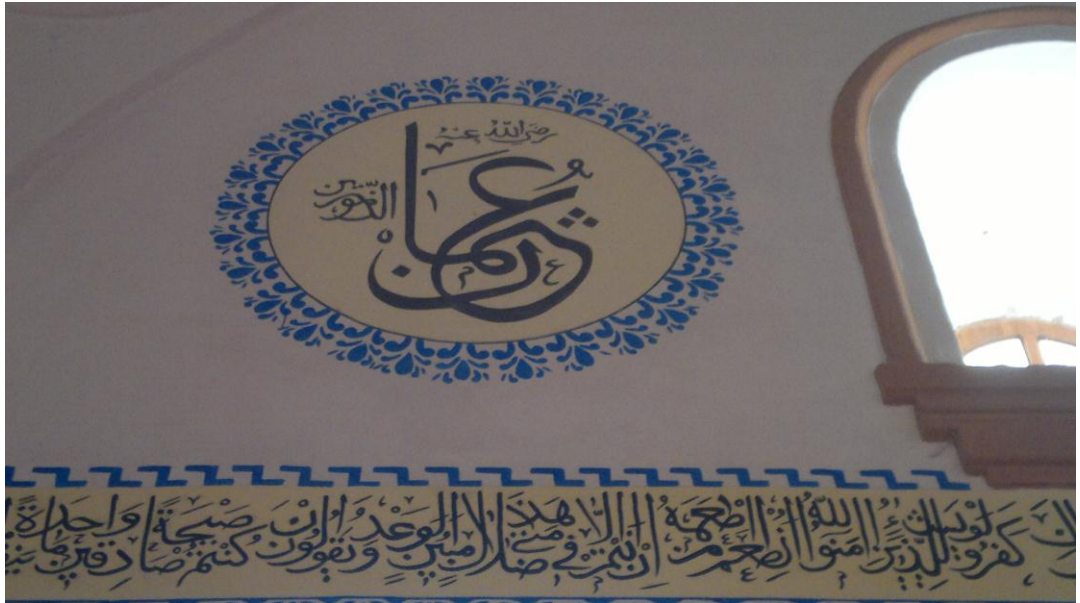
Şekil 34. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvar 4. Levha Aslan (2011).

İhlas suresinin sol yanındaki büyük pencerenin solunda yer alan Nisa suresinin hemen yanındaki pencerenin solundaki alanda kareye yakın bir form içerisine ‘*Fatih Suresi*’ meşk edilmiştir. Kareye yakın bir form içerisine Fetih suresinin ilk ayeti sülüs yazı ile yazılmıştır (Şekil 34).

Şekil 35. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvar 5. Levha (Aslan 2011).

İhlas suresinin üst kısmında yer alan küçük aydınlatma penceresinin sağındaki daire form içerisinde, “Hz. Ebu Sa’d Bin Vakkas” lafzı görülmektedir. “Hz. Ebu Sa’d Bin Vakkas” İslamiyeti ilk kabul eden ve cennetle müjdelenen 10 sahabeden biridir. Bu yazı sülüs yazı çeşidi ile yazılmıştır. Lafzın solunda “Bin” kelimesi ve üstünde ise “EbuVakkas Radiallahuanh” kelimeleri yazılıdır. “Hz. Ebu Sa’d Bin Vakkas Radiallahuanh” ifadesi Daire formda sülüs bir yazı ile yazılmıştır (Şekil 35).

Şekil 36. Abdulgaffar Camisi Sağ Duvar 6. Levha (Aslan 2011).

İhlas suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin solunda daire form içerisinde “Hz. Osman” lafzı görülmektedir. “Hz. Osman” lafzı Sülüs yazı çeşidi ile yazılmıştır. Lafzın solunda ve üstünde ise “Radiallahuanh” yazılıdır (Şekil 36).

Şekil 37. Abdulgaffar Camisi Doğu Duvar 7.Levha (Aslan 2011).

Hz. Ebusa'd bin vakkas lafzının hemen sağ üst köşesinde daire formlarla iç içe geçmiş kufi yazı çeşidi ile yazılmış “Hz. Osman” lafzı görülmektedir. “Hz. Osman” lafzı ayrıca sağ aslan göğsü üzerinde yer almaktadır. Yine yazı düz karakterli olup yazının içerisinde üst kısmına gelecek şekilde sülüs yazı ile “Radiallahuanh” meşk edilmiştir . Daire formda Hz. Osman kufi yazı ile yazılmıştır (Şekil 37).

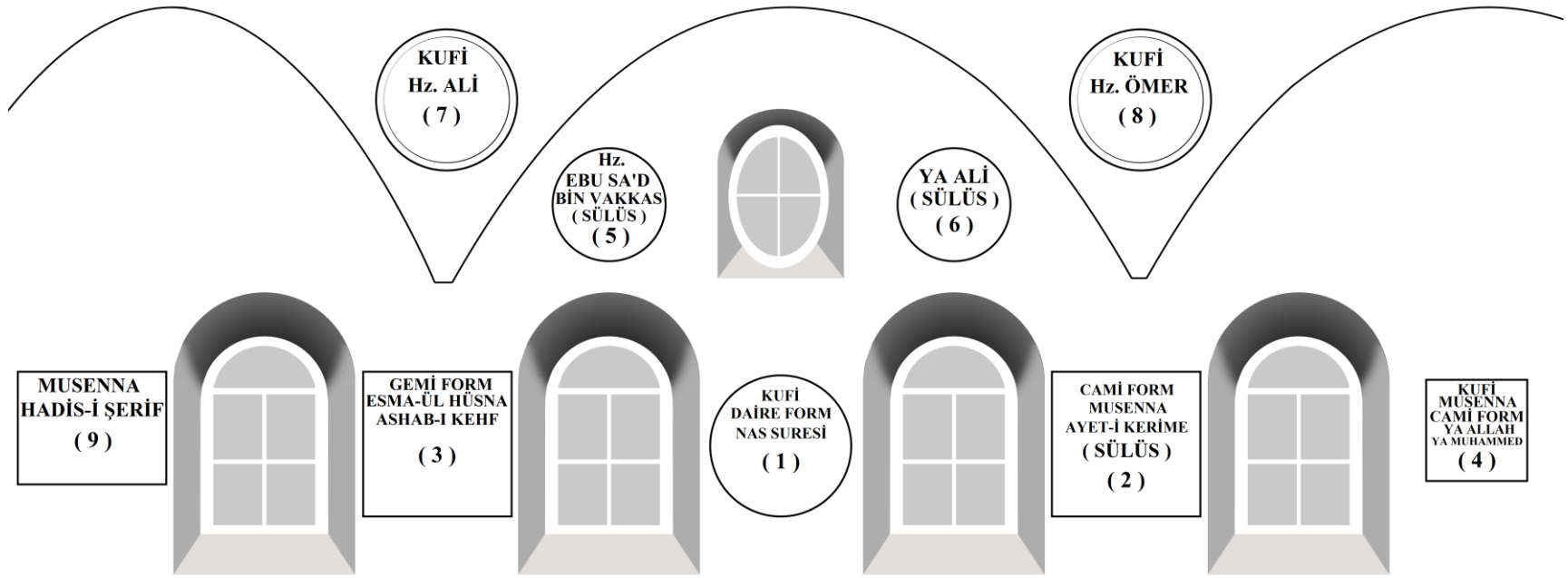
Şekil 38. Abdülgaffar Camisi Doğu Duvar 8. Levha (Aslan 2011).

Hz. Osman lafzının hemen sol üst köşesinde daire formlarla iç içe geçmiş kufi yazı çeşidi ile yazılmış ‘*Hz. Ebubekir*’ lafzı görülmektedir. ‘*Hz. Ebubekir*’ lafzı ayrıca sol aslan göğsü üzerinde yer almaktadır. Yine yazı düz karakterli olup yazının içerisinde üst kısmına gelecek şekilde sülüs yazı ile ‘*Radiallahuanh*’ meşk edilmiştir (Şekil 37).

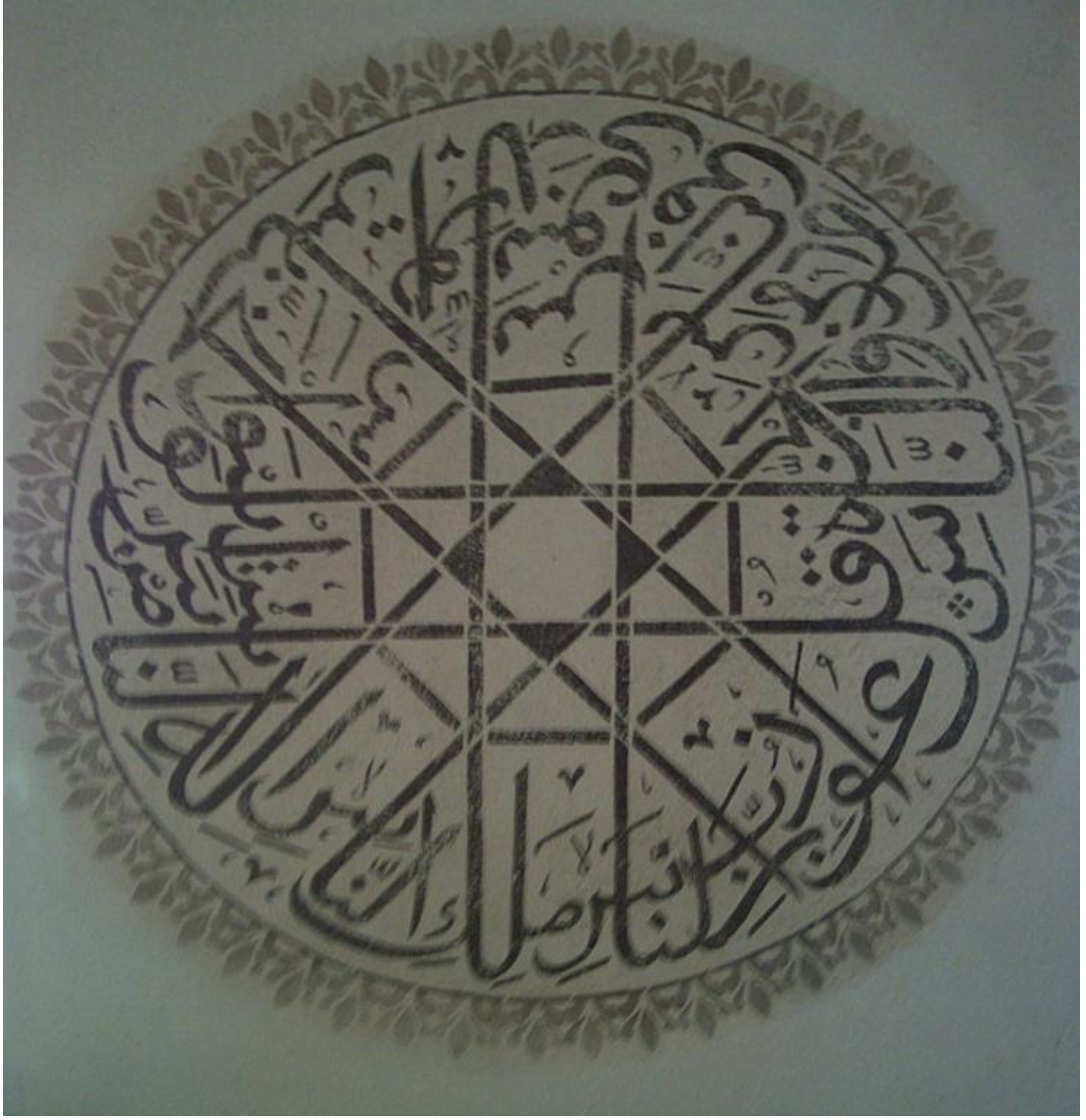
3. 3. 3. Batı Duvarı Hat Bezemeleri

Abdülgaffar Camisinin sol duvar hat bezemelerinin şeması şekil 36’da görülmektedir. Şemada hepsi belli aralıklarla aynı düzlemde sıralanmış dört pencere ve pencerelerin tam ortasına denk gelecek şekilde kubbeye yakın bir yükseklikte daha küçük bir pencere görülmektedir. 1. Levha’da küçük pencerelerin arasında ve üzerinde 9 adet hat bezemeli levha yer almaktadır. Bunlar pencerenin hemen alt kısmında daire formun içerisinde sülüs, kufi geçmeli ‘*Nas Suresi*’ görülmektedir. 2. Levha’da Nas Suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin sağında cami form içerisinde ayeti kerime ‘*Fetih Suresinin 1. Ayeti*’ yazılıdır. 3. Levha’da Nas Suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin solunda gemi form içerisinde farklı bölümlerde ‘*Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsnâ*’ görülmektedir. 4. Levha’da ‘*Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsnâ*’ meşklerinin hemen yanındaki büyük pencerenin solundaki

alandaki kareye yakın bir form içerisinde cami bezemesi uygulanmış ve içerisinde kufi yazı ile *“Ya Allah Ya Muhammed”* meşk edilmiştir. 5. Levha’da Nas Suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin solunda daire form içerisinde cennetle müjdelenen 10 büyük sahabeden yani ilk Müslümanlığı kabul eden 10’cu büyük sahabenin *“Ebusa’d Bin Vakkas”* ismi yazılıdır. 6. Levha’da Nas Suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin sağında daire form içerisinde *“Hz. Ali”* lafzı yer almaktadır. 7. Levha’da Ebusa’d Bin Vakkas lafzının hemen sol üst köşesinde daire formlarla iç içe geçmiş kufi yazı çeşidi ile yazılmış *“Hz. Ali”* görülmektedir. 8. Levha’da Hz. Ali lafzının hemen sol üst köşesinde daire formlarla iç içe geçmiş aslan göğsü dediğimiz mimari yapının tam ortasında kufi yazı çeşidi ile yazılmış *“Hz. Ömer”* lafzı istif edilmiştir. 9. Levha’da Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsna meşklerinin hemen yanındaki büyük pencerenin solundaki Musenna (Aynalı) sülüs yazı ile *“Men Sabere Zafere”* yazılıdır.

Şekil 39. Abdulkaffar Cami Batı Duvarı Hat Bezemelerinin Şeması (Aslan 2011).

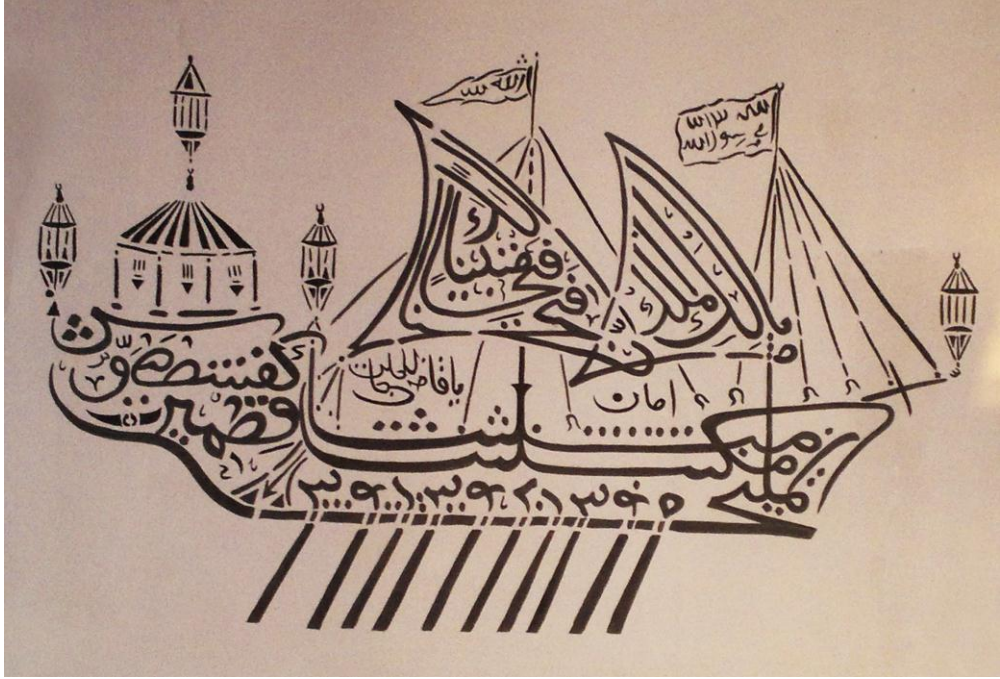
Şekil 40. Abdulgaffar Camisi Batı Duvar 1. Levha (Aslan 2011).

Belirli aralıklarla aynı düzlemde sıralanmış dört pencere ve pencerelerin tam ortasına denk gelecek şekilde kubbeye yakın bir yükseklikte daha küçük bir pencere görülmektedir. Bu pencerenin hemen alt kısmında daire formun içerisine sülüs, kufi geçmeli ‘‘*Nas Suresi*’’ görülmektedir. Ayrıca yazı kufi geçmelerle bezenmiş ortada geometrik desenler oluşturacak şekilde sağdan sola doğru dairesel hareketli düzlemde meşk edilmiştir (Şekil 40).

Şekil 41. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 2. Levha (Aslan 2011).

Nas suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin sağında dört minareli dikdörtgen cami form içerisinde sülüs yazı ile Musenna (Aynalı) biçimde ‘‘Fetih Suresi 1. Ayet’’ yazılmıştır (Şekil 41). Transkripsiyonu şöyledir: *İnna Fettehna Leke Fethan Mübiyna*. Meali şu şekildedir: *Şüphesiz biz sana apaçık fetih verdik.*

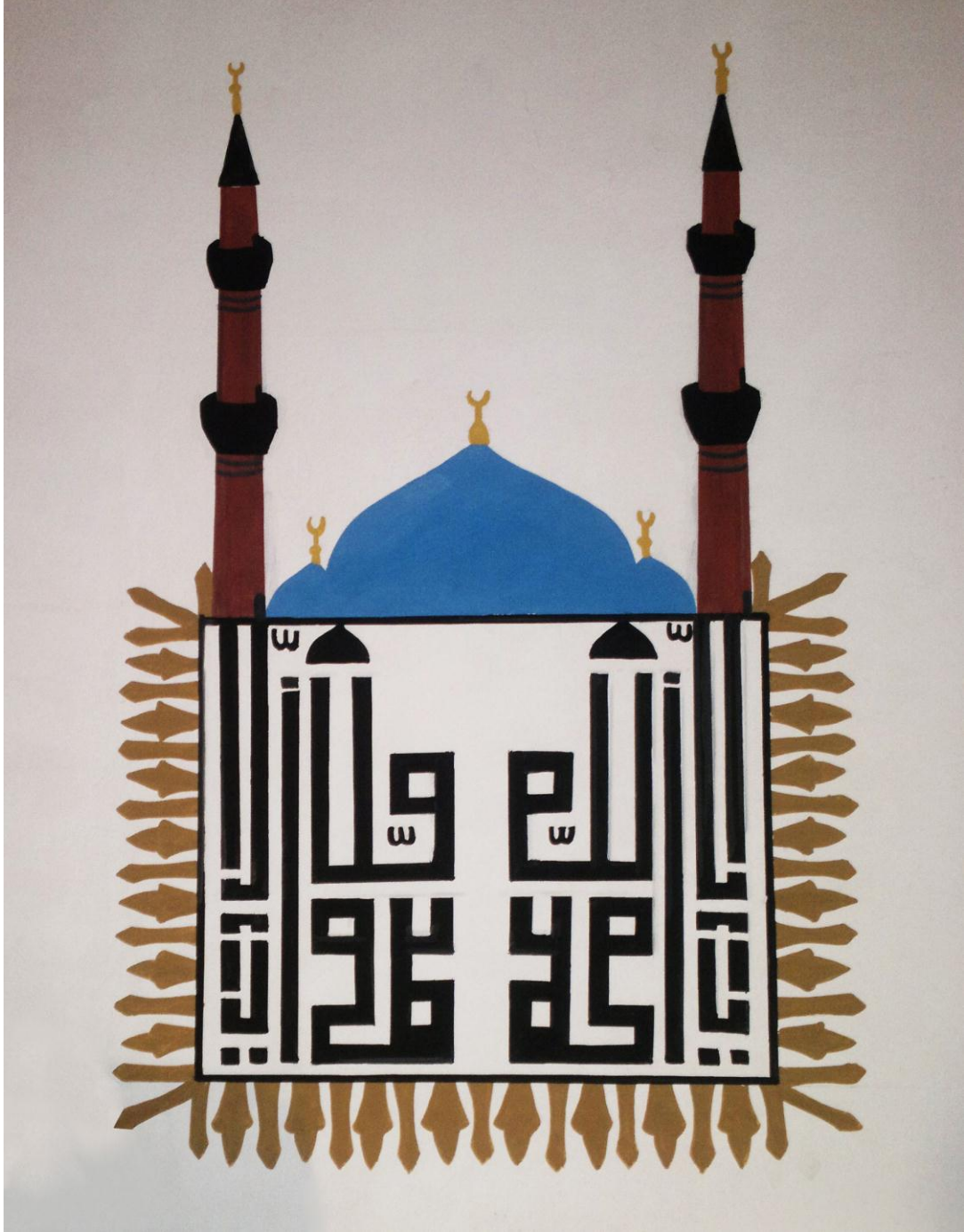

Şekil 42. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 3. Levha (Aslan 2011).

Nas suresinin hemen yanında bulunan büyük pencerenin solunda gemi formu içerisinde farklı bölümlerde Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsna görülmektedir. Dikdörtgen alan içerisinde gemi formunda “*Esmâ-ül Hüsna ve Eshab-ı Kehf*” ifadesi yazılıdır. Gemi formu üzerindeki bayraklarda “*Kelime-i Tevhid*” ve yelkenlerinde “*Fetih suresinin 1. Ayeti*” yer almaktadır. Geminin kış kısımdaki kubbeyi andıran yapı ve fenerler, tamamlayıcı bezeme unsuru olarak oluşturulmuştur. Geminin omurgasını oluşturan yazıda Ashab-ı Keyf’in isimleri olan “*yemliyah, meksila, mesilina, dersenuş, kıfsinuş, kıtmur*” ifadeleri meşk edilmiştir. Geminin alt kısmında gemi küreklerini andıran formda tasarlanmış Osmanlıca rakamlar göze çarpmaktadır. Bu rakamların bir tarihi işaret edebileceği düşünülmüştür. Bu düşünceden yola çıkılarak, “391: 392. 1395” rakamlarının gün, ay ve yılı ifade edebileceği sonucuna varılmıştır.

Buna göre her bir rakam bölmesi Hicri gün, ay ve yıla denk gelmektedir. Buradaki rakam bölmeleri Latin rakamlarında olduğu gibi soldan başlayacak şekilde tasarlanmıştır. Rakamların aralarındaki noktalardan dikine gelen ve rakamları bitiren noktalar hariç, diğerleri doldurma amacıyla kullanılmıştır. Bu durumda rakam bölmelerinin açılımını şu şekilde yapmak gerekir : Hicri 391 gün, 392 ay, 1395 yıl. Gibi bir tarih ortaya çıkmaktadır. Bu tarihi Miladi takvime çevirdiğimizde: “08-09-

2007” tarihi ortaya çıkmaktadır. Bu tarihin yazının meşk edildiği tarihi olduğu düşünülmektedir. (Şekil 42).

Şekil 43. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 4. Levha(Aslan 2011).

Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsna meşklerinin hemen yanındaki büyük pencerenin solundaki alanda kareye yakın bir form içerisinde cami bezemesi

uygulanmış ve içerisine kufi yazı ile müsenna ‘‘Ya Allah Ya Muhammed’’ meşk edilerek bezeme unsuru olarak kullanılmıştır (Şekil 43).

Şekil 44. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 5. Levha (Aslan 2011).

Nas Suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin solunda daire form içerisine cennetle müjdelenen 10 büyük sahabeden yani ilk Müslümanlığı kabul eden 10’cu büyük sahabenin ‘‘Ebu Sa’d Bin Vakkas’’ ismi yazılıdır. Daire formda sülüs bir yazı ile yazılmış Cennetle müjdelenen 10 sahabelerdendir. Yazının hemen üstünde ‘‘Radiallahuanh’’ istiflenmiştir (Şekil 44).

Şekil 45. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 6. Levha (Aslan 2011).

Nas suresinin üst kısmındaki küçük aydınlatma penceresinin sağında daire form içerisine ‘‘Hz. Ali’’ lafzı yer almaktadır. Daire formda sülüs bir yazı ile yazılmıştır. Ayrıca yazı içerisinde Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar ‘‘Ya’’ anlamında kullanılarak ‘‘Ya Ali’’ bezeme unsuru olarak yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘‘Murtaza ve Radiallahuanh’’ yazılıdır (Şekil 45).

Şekil 46. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 7. Levha (Aslan 2011).

Ebu Sa’d Bin Vakkas lafzının hemen sol üst köşesinde ‘‘Hz. Ali’’ lafzı görülmektedir. İç içe geçmiş daire formlarla aslan göğsü dediğimiz mimari yapının tam ortasında kufi yazı çeşidi ile ‘‘Hz. Ali’’ yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘‘Murtaza ve Radiallahuanh’’ istiflenmiştir (Şekil 46).

Şekil 47. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 8. Levha (Aslan 2011).

Hz. Ali lafzının hemen sol üst köşesinde daire formlarla iç içe geçmiş aslan göğsü dediğimiz mimari yapının tam ortasında kufi yazı çeşidi ile yazılmış ‘‘Hz. Ömer’’ lafzı istif edilmiştir. Daire formda Hz. Ömer Kufi bir yazı ile yazılmış, yine Hz. Ömer’in ikinci ismi ‘‘El Faruk ve Radiallahuanh’’ meşk edilmiştir (Şekil 47).

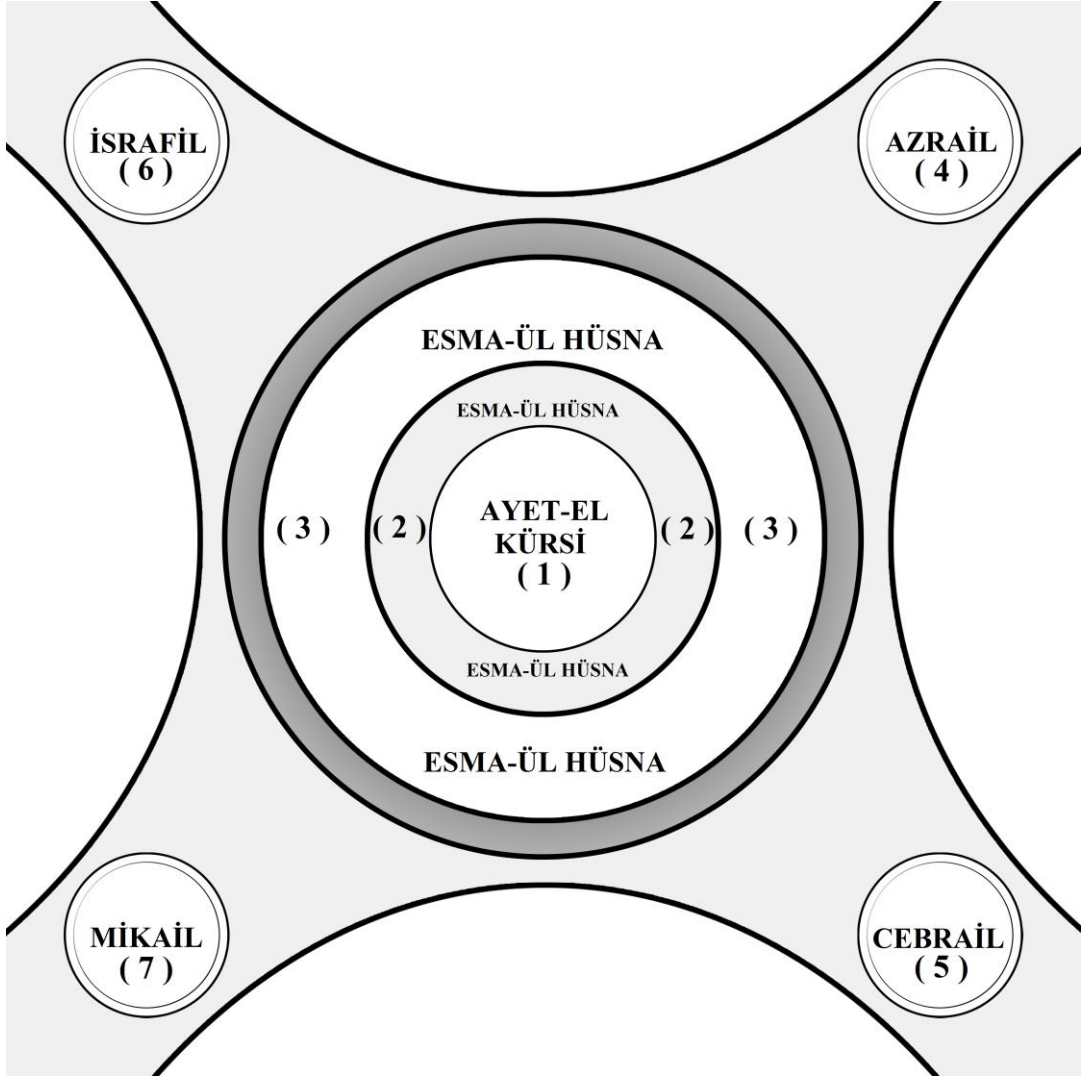
Şekil 48. Abdulgaffar Camisi Sol Duvar 9. Levha (Aslan 2011).

Nas Suresinin hemen yanındaki büyük pencerenin solunda Gemi formu içerisinde farklı bölümlerde ‘‘Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsnâ’’ görülmektedir. Ashab-ı Keyf ve Esmâ-ül Hüsnâ meşklerinin hemen yanındaki büyük pencerenin

solundaki Musenna (Aynalı) sülüs yazı ile “*Men Sabere Zafere*” yazılıdır. Meali şu şekildedir: “*Sabreden zafere ulaşır*” (Şekil 48).

3.3.4. Kubbe İçi Hat Bezemeleri

Abdulgaffar Camisinin kubbe içi hat bezeme şeması şekil 46’da görülmektedir. Kubbe içi hat bezemeleri 7 levhadan oluşmaktadır. Bu şemaya göre Kubbenin tam ortasında yer alacak şekilde sülüs yazı ile yazılmış kufî geçmelerle geometrik desenlerle tamamlanarak istif edilmiştir. 1. Levha içerisinde “*Ayet’el Kür-si*” meşk edilmiştir. 2 ve 3’ncü levhalar’da bir üst daire içerisinde Ayet’el Kür-si ye paralel gelecek şekilde Ta’lik yazı çeşidi “*Esmâ-ül Hüsna*” yazılmıştır. 4. Levha’da kubbenin sağ üst sütun ayağının üzerine gelen aslan göğsü mimari yapısının ortasında 4 büyük melekten “*Azrail (A.s)*” ta’lik yazı ile yazılmıştır. 5. Levha’da kubbenin sağ alt sütun ayağının üzerine gelen aslan göğsü mimari yapısının ortasında büyük melekten biri olan “*Cebrail (A.s)*” ta’lik yazısı ile yazılmıştır. 6. Levha’da yine kubbenin sol üst aslan göğsünün tam ortasına gelecek şekilde “*İsrafil (A.s)*” ta’lik yazı ile meşk edilmiştir. 7. Levha’da kubbenin sol alt aslan göğsünün tam ortasına gelecek şekilde “*Mikail (A.s)*” ta’lik yazı ile meşk edilmiştir.

Şekil 49. Abdülgaffar Camisi Kubbe İçi Hat Bezemelerinin Şeması (Aslan 2011).

Şekil 50. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi Görünümü 1- 2- 3. Levha (Aslan 2011).

Kubbesinde Allah'ın özel isimleri bulunan, kubbe göbeğinde kareden sekizgene dönüşen örgülü dairesel ayet kuşağı, tam ortasında yer alacak şekilde sülüs yazı ile yazılmış, kufi geçmelerle geometrik desenlerle tamamlanarak ‘‘Ayet’el Kür-sü’’ (1. Levha) yazılmıştır. Bir üst daire ve onun üstündeki daire içerisinde Ayet’el Kür-si ye paralel gelecek şekilde Ta’lik yazı çeşidi ‘‘Esmâ-ül Hüsnâ’’ yazılmıştır (2- 3. Levha). Ayrıca kubbe sütunlarının üzerindeki levhalarda dört büyük melek ‘‘Cebrail, Mikail, İsrâfil, Azrail’’(4- 5- 6- 7.Levha) isimleri yer almaktadır. Sebebi ise meleklerin koruyucu sıfatlarının olmasıdır (Şekil 50).

Şekil 51. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi 4. Levha (Aslan 2011).

Kubbenin sağ üst sütun ayağının üzerine gelen aslan göğsü mimari yapısının ortasında 4 büyük melekten “*Azrail (A.s)*” ta’lik yazısı ile daire form içerisine yazılmıştır. Ayrıca daire form içerisindeki sülüs yazıda “*Aleyhisselam*” yazılmıştır (Şekil 51).

Şekil 52. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi 5. Levha (Aslan 2011).

Kubbenin sağ alt sütun ayağının üzerine gelen aslan göğsü mimari yapısının ortasında büyük melekten biri olan *Cebrael (A.s)* ta’lik yazı ile yazılmıştır. Daire içerisindeki sülüs yazıda “*Aleyhisselam*” meşk edilmiştir (Şekil 52).

Şekil 53. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi 6. Levha (Aslan 2011).

Kubbenin sol üst aslan göğsünün tam ortasına gelecek şekilde daire form içerisine “İsrafil (A.s)” ta’lik yazı ile meşk edilmiştir. İçerisindeki sülüs yazıda “Aleyhissalam” yazılmıştır (Şekil 53).

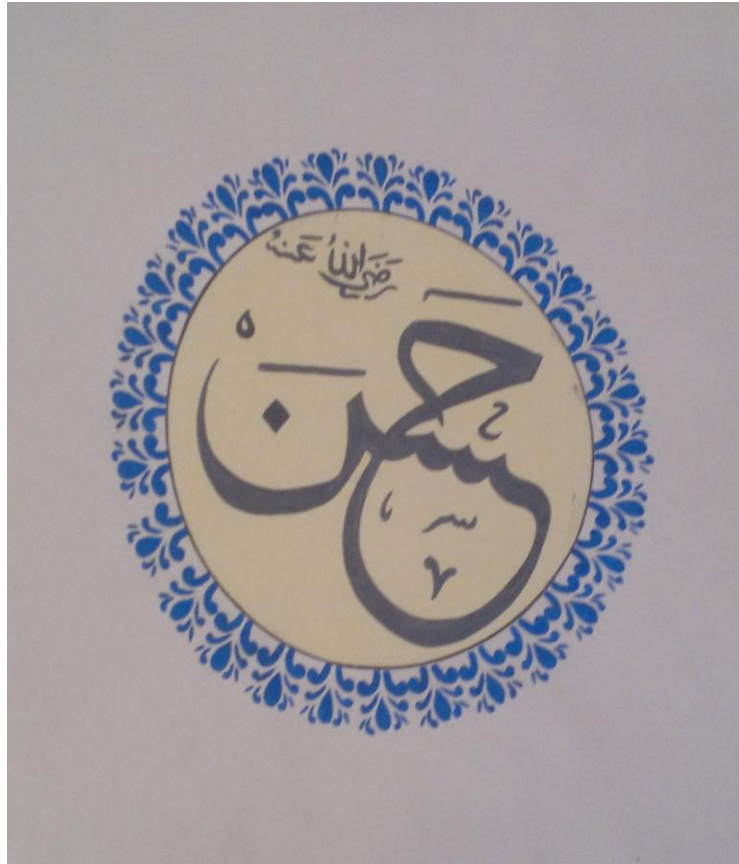

Şekil 54. Abdulgaffar Cami Kubbe İçi 7. Levha (Aslan 2011).

Cami kubbesinin sol alt aslan göğsünün tam ortasına gelecek şekilde daire formda ‘*Mikail (A.s)*’ ta’lik yazı ile meşş edilmiştir. Daire içerisindeki sülüs yazıda ‘*Aleyhisselam*’ yazılıdır (Şekil 54). Meali şu şekildedir: *Allahın selamı üzerine olsun*.

3. 3. 5. Son Cemaat Kısmı Hat Bezemeleri

Abdulgaffar Camisi son cemaat kısmı hat bezemeleri 4 levhadan meydana gelmektedir. 1 ve 2 numaralı levhalar cami giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır. Levhalardan ikisi ‘*Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan*’ isimleri sülüs karakterlerle yazılmıştır. 3 ve 4 numaralı levhalar yine aynı yerde bulunmaktadır. ‘*Hz. Hüseyin ve Hasan*’ isimleri küfi karakterde yazılmıştır. Levhalar dört adet daire formundadır. Kapı üstünde başka resimsel yazı yada süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Şekil 55. Abdulgaffar Camisi Son Cemaat Kısmı 1. Levha (Aslan 2011).

Son cemaat kısmında Camisi girişi üzerinde yer alan ve daire formda sülüs yazı ile ‘*Hz. Hasan (R.a)*’ yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘*Radiallahuanh*’ istiflenmiştir (Şekil 55).

Şekil 56. Abdulgaffar Camisi Son Cemaat Kısmı 2. Levha (Aslan 2011).

Son cemaat kısmında Camisi girişi üzerinde yer alan ve daire formda sülüs yazı ile ‘*Hz. Hüseyin (R. a)*’ yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘*Radiallahuanh*’ istiflenmiştir (Şekil 56).

**Şekil 57. Abdulgaffar Camisi Kuzey Duvarı Son Cemaat Kısmı 3. Levha
(Aslan 2011).**

Son cemaat kısmında cami girişi üzerinde yer alan, İç içe geçmiş daire formlarla aslan göğsü dediğimiz mimari yapının tam ortasında kufi yazı çeşidi ile ‘*Hz. Hasan (R.a)*’ yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘*Radiallahuanh*’ istiflenmiştir (Şekil 57).

**Şekil 58. Abdulgaffar Camisi Kuzey Duvarı Son Cemaat Kısmı 4. Levha
(Aslan 2011).**

Son cemaat kısmında cami girişi üzerinde yer alan, İç içe geçmiş daire formlarla aslan göğsü dediğimiz mimari yapının tam ortasında kufi yazı çeşidi ile ‘*Hz. Hüseyin (R.a)*’ yazılmıştır. Yazının içerisinde ‘*Radiallahuanh*’ istiflenmiştir (Şekil 58).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Isparta İli Gelendost İlçesinde bulunan Abdulgaffar camisindeki hat yazıları günümüze ulaşmış en güzel örneklerdendir. Bu camiyi konu olarak seçmemdeki amacımın camilerde nadiren rastladığımız yazı örnekleridir. Yazılar genelde kufi, sülüs, talik formlarında oluşmuştur. Cami halen özelliğini korumaktadır. Abdulgaffar Camisi, restorasyon sırasında yapılan yanlış uygulamalarla yazı formları ve alanları deformasyona uğramıştır.

Geçmişimizi aydınlatan bu eserler konum olarak da geleceğe ışık tutmaktadır. Yazı türlerinin tespit edildiği bu çalışmada eserlerin metinleri eski harflerle ve transkripsiyonlarıyla yazılması birçok araştırmacı için önemli bir kaynak oluşturacaktır. İncelenen üç döneme, ait oldukları yapıya dair bilgi vermesi yanında dönemin dili, kültürü, tarihi ve yaşam biçimini aktarması bakımından yapının bütünlüğüne katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle birçok bilimsel çalışma için geçmişe ışık tutan önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

Abdulgaffar cami genel özellikleriyle tam bir sanat eseridir. Fazla olmamakla birlikte renklerden faydalanılarak resimsel tasvirlerden oluşturulan yazılar, dönemin özelliklerini yansıtan sembolik cami ve gemi resimleri Osmanlı sancak, bayrak ve flamaları, yine aynı döneme ait resimsel süslemede kullanılan öğelerdir. Abdülgaffar camisinin iç mekan süslemelerinde kullanılan hat istifleri, yazılı bezemeler 19. yy. özelliği taşımaktadır. 19. yy.da cami iç bezemelerinde hat sanatının resimsel ifadelerle sunumunun yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Türkiye’de yer alan diğer hat yazılı cami örneklerine baktığımızda, ulu camilerin en büyüğü olan ve yaklaşık beş bin kişinin namaz kılabilirdiği Bursa Ulu Cami’de; dünyaca ünlü hattatlar tarafından yapılan 84 sabit, 45 levha halinde ayet, hadis, sure, dua, Esmâ’ül Hüsnâ’daki isimler, Allah, Muhammed ve İslam büyüklerinin isimleri, tespih sözü ile birkaç beyit ve şiir, toplam 132 yazı bulunmaktadır.

Selimiye Camisinin çıkış bölümünde bulunan Edirne Eski Cami(Ulu Cami), Osmanlının fetret devri ulu camilerinin ilkidir. Caminin içerisindeki celi sülüs ve hat yazılarının bulunmaktadır. Caminin ana orta kapıdan içeri girildiğinde sağ

tarafındaki duvarında iki vav harfinin karşı karşıya geldiği görülür. Caminin içinde birbirinden güzel Esmâ-ül Hüsnalar ve isimler hat sanatıyla yazılmıştır. Bu yazıların diğer camilerdeki yazılardan farkı ise; sahabelerin kendi şanları yazılmıştır.

Süleymaniye Camisi, Eyüp Sultan Camisi, Şişli Camisi, Ayasofya Camisi duvarları muhteşem hat örnekleri ile süslüdür. Bahsi geçen camilerde yer alan hat örnekleri dönemsel özellikleri yansıtmaktadır. Kiminin hattatı belirli iken, Abdulgaffar Camisi hat örneklerinde olduğu gibi, kimi örnekleri nakşeden hattatlar belli değildir. Uygulama yapılan cami büyüklüğüne ve yüksekliğine göre hat yazıları da boyut olarak farklılık göstermektedir. Yazı karakterleri oluşturulurken resimsel tasvirler kullanılmamıştır. Caminin içinde bulunan “*Mihrap Ayeti, Ayet-el Kürsi, Bakara Suresi, İhlas Suresi, Nisa Suresi, Fetih Suresi, Nas Suresi*” sûrelerin kullanım amacı; koruyucu anlamında olan “*muska*” niyetinde yazılmasıdır. Bütün camilerde var olmasının sebebi budur ve böyle düşünülmektedir.

Cennetle müjdelenen 10 sahabe'nin cami içerisinde bulunmasının Müslüman Sünni inancına göre cemaatle saf tutmak (yer almak) manasındadır. Ayrıca bu sahabeler iki gruptur. Abdurgaffar Cami'nde de 7 tane Sahabe'nin ismi mevcuttur. 4 Halife ve 3 Sahabe'yle desteklenir. Bunlar sırasıyla; 4 Halife “*Hz. Ebu Bekir- Hz. Ömer- Hz. Osman- Hz. Ali*”, 3 Sahabe ise “*Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ebu Sa'd Bin Vakkas*” meşk edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

1. ACAR, S., (1999). Türk Hat Sanatı. Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.
2. AKSEL, M., (2010). **Türklerde Dini Resimler**, Kapı Yayınları, İstanbul.
3. ALPARSLAN, A., (2004) **Hat Sanatında Osmanlılar**, “Osmanlı Uygarlığı maddesi”. C. II. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
4. ALPARSLAN, A., (1999), **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
5. ANONİM, (1993). **İslam Ansiklopedisi**, “Cami maddesi”. C.VII. İstanbul.
6. ANONİM, (1968). **Türk Ansiklopedisi**, “Cami maddesi ”. C.IX. Ankara.
7. ANONİM, (1982). **Yurt Ansiklopedisi**, “Isparta maddesi”. C.V. İstanbul.
8. ASLANAPA, O., (2010). **Türk Sanatı**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
9. BALTACIOĞLU, I. H., (1993). Türklerde Yazı Sanatı. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1597. Sanat Yayınları: 72. Ankara.
10. ÇAN, N., (2008). İslamda Sanat Sanatta İslam. Akçağ Yayınları:226. Sanat Araştırmaları:1. Ankara.
11. ÇOK, B., (2010) **Isparta ve İlçeleri Camii Süslemeleri**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
12. DEVELOGLU, F., (1962). **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügât**, Aydın Kitabevi, Ankara.
13. EYUBOĞLU, İ., Z., (2004). **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**. Sosyal Yayınlar.

İstanbul.

14. HABİB EFENDİ, (1926). **Hat ve Hattatân**, İstanbul.
15. KUBAN, D., (2004). **Çağlar Boyunca Türkiye Sanatı'nın Ana Hatları**. YKY Yayınları: 2017, Sanat: 115. İstanbul.
16. SAMİ, Ş., (1996). **Kâmus-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
17. SERİN, M., (1999). **Hat Sanatı ve Meshur Hattatlar**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
18. SÖYLEMEZOĞLU, A. H., (1965). **İslam Dini İlk Camiler**. İstanbul.
19. ŞENER, M., (1994). **D.İ.A.** "Cami" maddesi, C. IX, İstanbul.
20. Süleymaniye Kütüphanesi, **Aklam-ı Sitte Yazı Örneği**, Kur'an-ı Kerim, 16. yy.
21. Süleymaniye Kütüphanesi, **Reyhani Yazı Örneği**, Kur'an-ı Kerim 16. yy.
22. YAZAR, M.B., (1981). **Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli**. Ankara.
23. YETKİN, S. K., (1970). **Türk Mimarisi**, Ankara.

Diğer:**Internet Kaynakları:**

1. Çilingir, D., **Rika Yazı Örneği**, Rika Harfler ve Birleşmeler,

<http://www.google.com.tr/imgres?q=rika+yaz%C4%B1+%C3%B6rneklere&html>

(11. 02. 2012)

2. Dönmez, A., **Sülüs Yazı Örneği**, Osmanlıca Şiir Beyiti,

<http://www.artislamic.com/cc-4-t.html> (11. 02. 2012).

3. **Edirne Selimiye Camii**,

<http://www.yerbilgisi.com/etiket/edirne-selimiye-camii-resimleri/> (11. 02. 2012)

4. **Isparta Haritası**,

http://www.loadtr.com/396006-%C4%B1sparta_haritas%C4%B1_4.htm (11. 02. 2012).

5. ÖZÇAY, M., **Tevki Yazı Örneği**, Besmele- i Şerif,

http://www.google.com.tr/imgres?q=tevki&hl=tr&biw=1024&bih=447&tbn=isch&tbid=uL_kedwigoQDYM:&imgrefurl=http://siirt56.tripod.com/hat/hat.html (11. 02. 2012)

6. ÖZYAZICI, M., **Muhakkak Yazı Örneği**, Besmele-i Şerif,

http://www.mackamezat.com/pop_k2003/k2003_188.htm (11. 02. 2012)

7. ŞEVKİ, M., **Nesih Yazı Örneği**, Hüsn- i Hat,

<http://www.edebyahu.com/fotograf/575/mehmed-evki-sulus-nesih-mesk-husn-i-hat> (11. 02. 2012)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Hasan Hüseyin ASLAN

Doğum Yeri: Malatya

Doğum Yılı: 1980

Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu:

Lise: 1994- 1997

Lisans: 2002- 2008

Yüksek Lisans: 2010- 2012

Yabancı Dil:

İngilizce